

Azərbaycan Respublikası Maliyyə
Nazirliyinin 2009-cu il "13" yanvar
tarixli İ-04 nömrəli əmri ilə təsdiq
edilmişdir.

**“ İŞÇİLƏRİN MÜKAFATLANDIRILMASI
ÜZRƏ” KOMMERSİYA TƏŞKİLATLARI ÜÇÜN
37 №-li MİLLİ MÜHASİBAT UÇOTU
STANDARTI**

MÜNDƏRİCAT

Standartın təyinatı	4
Məqsəd	4
Standartın tətbiqi sahəsi.....	4
Əsas anlayışlar	5
İşçilərin qısamüddətli mükafatlandırılması	7
Tanınma və qiymətləndirmə	8
İşçilərin qısamüddətli mükafatlandırılmasının bütün növləri.....	8
Qısamüddətli ödənişli məzuniyyətlər.....	8
Mənfəətdə iştirak və mükafat planları.....	9
Məlumatın açıqlanması	9
Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmalar: müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planı ilə müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı arasındakı fərqlər	10
İşəgötürənlər qrupunun pensiya planları	11
Riskləri ümumi nəzarət altında olan müxtəlif müəssisələr arasında bölüşdürən müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planları	12
İşçilərin mükafatlandırılması üzrə dövlət planı	13
Pensiya ödənişlərinin sığortalanması	13
Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmalar: müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planı	14
Tanınma və qiymətləndirmə	14
Məlumatın açıqlanması	14
Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmalar: müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı.....	15
Tanınma və qiymətləndirmə	15
Konstruktiv öhdəlik üzrə uçot.....	15
Balans hesabatı.....	16
Mənfəət və zərər haqqında hesabat	17
Tanınma və qiymətləndirmə: müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri və cari xidmət dəyəri	18
Aktuar qiymətləndirmə metodu	18
Mükafatların xidmət dövrləri üzrə bölüşdürülməsi	18
Aktuar fərziyyələr	19
Aktuar fərziyyələr: diskont dərəcəsi	20
Aktuar fərziyyələr: əmək haqları, mükafatlar və tibbi təminat xərcləri.....	21
Aktuar mənfəət və zərər	22
Keçmiş xidmətlərin dəyəri.....	24
Tanınma və qiymətləndirmə: planın aktivləri.....	25
Plan aktivlərinin ədalətli dəyəri	25
Kompensasiya	25
Plan aktivləri üzrə mənfəət	26
Müəssisələrin birləşməsi	26
Sekvestrlər və plan üzrə son hesablaşmalar	26
Təqdimat	27
Qarşılıqlı əvəzləşdirmə	27
Qısamüddətli/uzunmüddətli fərqləndirməsi	28
Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmalar üzrə xərclərin maliyyə komponentləri.....	28

Məlumatın açıqlanması	28
Digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırması	31
Tanınma və qiymətləndirmə	32
Məlumatın açıqlanması	32
İşdən çıxma müavinəti.....	33
Tanınma	33
Qiymətləndirmə	34
Məlumatın açıqlanması	34
Keçid dövrünün şərtləri	34
Qüvvəyə minmə tarixi	35

“İşçilərin mükafatlandırılması üzrə” Kommersiya Təşkilatları üçün 37 № li Milli Mühasibat Uçotu Standartı

Standartın təyinatı

1. Bu Standart “Mühasibat Uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğun olaraq hazırlanmış və “İşçilərin mükafatlandırılması” adlı 19 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartına əsaslanmışdır.

Məqsəd

2. Bu Standartın məqsədi işçilərin mükafatlandırılması üzrə uçot qaydalarını və məlumatların açıqlanmasını müəyyən etməkdir. Bu Standart müəssisədən aşağıdakıların tanınmasını tələb edir:
  - (a) öhdəlik – işçi gələcəkdə ödəniləcək mükafatlandırma əvəzinə xidmət göstərdiyi zaman; və
  - (b) xərc – müəssisə, işçinin mükafatlandırma əvəzinə gördüyü xidmətin nəticəsi olan iqtisadi səmərələri istifadə etdiyi zaman.

Standartın tətbiqi sahəsi

3. Bu Standart, Uçot Qaydaları nəzərə alınmaqla Azərbaycan Respublikasının Mühasibat Uçotu haqqında Qanununun 10-cu maddəsinə əsasən maliyyə hesabatlarını hazırlayan kommersiya təşkilatları tərəfindən tətbiq edilir.
4. Mühasibat uçotunu tənzimləyən qüvvədə olan normativ-hüquqi aktlar ilə bu Milli Mühasibat Uçotu Standartı arasında ziddiyyət yarandığı halda, hazırkı Standart tətbiq edilir.
5. Bu Standart, *“Pay alətləri əsasında ödəmə üzrə”* 33 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartının tətbiq olunduğu mükafatlandırmalar istisna olmaqla, işəgötürən tərəfindən bütün işçi mükafatlandırmalarının uçotu zamanı tətbiq olunmalıdır.
6. Bu Standartın pensiya təminatı üzrə fondların hesabatlarına aidiyyəti yoxdur.
7. Bu Standartın tətbiq olunduğu mükafatlara aşağıdakılar daxildir:
  - (a) rəsmi planlara və ya müəssisə ilə işçilər, işçi qrupları və ya onların nümayəndələri arasında bağlanan digər rəsmi razılaşmalara əsasən təmin olunan mükafatlar;
  - (b) müəssisənin əsasında milli, dövlət, sahə və ya işəgötürənlər qrupunun digər pensiya planlarına qoyuluşlar həyata keçirdiyi qanunvericilik tələblərinə əsasən və ya sahədaxili razılaşmalar ilə əlaqədar təmin olunan mükafatlar; və ya
  - (c) konstruktiv öhdəliyin yaranmasına səbəb olan qeyri-rəsmi təcrübə ilə əlaqədar təmin olunan mükafatlar. Müəssisənin işçilərə mükafatları ödəməkdən başqa real alternativləri olmadıqda, qeyri-rəsmi təcrübə konstruktiv öhdəliyin yaranmasına səbəb olur.
8. İşçilərin mükafatlandırılmasına daxildir:
  - (a) işçilərin qısamüddətli mükafatlandırılması, misal üçün işçilərə və fəhlələrə əmək haqları və sosial təminat fonduna ayırmalar, illik ödənişli məzuniyyətlər və

xəstəlik ilə bağlı ödənişli məzuniyyət, mənfəətdə iştirak və mükafatlar (dövrün sonundan on iki ay ərzində ödənilərsə), o cümlədən hal-hazırda müəssisədə işləyən işçilər üçün qeyri-pul ifadəsində mükafatlandırma (tibbi xidmət, mənzil, avtonəqliyyat və pulsuz və ya dotasiya olunan mal ya da xidmətlər ilə təmin olunma);

- (b) əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırma, misal üçün təqaüdlər, digər pensiya təminatları, əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonra həyat sığortası və tibbi xidmət;
- (c) digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırma, uzunmüddətli iş stajına malik işçilər üçün ödənişli məzuniyyət və ya ödənişli yaradıcılıq məzuniyyəti, yubiley və ya digər uzunmüddətli mükafatlandırma, əmək qabiliyyətinin itirilməsinə görə uzunmüddətli müavinətlər və, əgər dövrün sonundan on iki ay ərzində tam ödənilməli deyilsə, mənfəətdə iştirak, mükafatlar və təxirə salınmış kompensasiyalar; və
- (ç) işdən çıxma müavinəti.

Yuxarıda (a)-(ç) maddələrində göstərilən kateqoriyalar müxtəlif səciyyəvi xüsusiyyətlərə malik olduğu üçün, bu Standart hər bir kateqoriya üzrə ayrı tələblər müəyyən edir.

- 9 İşçilərin mükafatlandırılması istər işçilərin özlərinə, istərsə də onların öhdəsində olan şəxslərə verilən mükafatlandırma daxil edir və, ya birbaşa olaraq işçilərin özlərinə, həyat yoldaşlarına, uşaqlarına və ya digər öhdəçilikdə olan şəxslərə, ya da sığorta təşkilatları kimi digər şəxslərə ödənişlər (mal və ya xidmətlərin təqdim olunması) vasitəsilə həyata keçirilə bilər.
- 10 İşçi müəssisəyə tam və natamam iş günü əsasında, daimi, birdəfəlik və ya müvəqqəti əsasda xidmət göstərə bilər. Bu Standartın məqsədləri baxımından, işçilərə direktorlar və digər rəhbər işçilər daxildir.

Əsas anlayışlar

- 11 Bu Standartda istifadə edilmiş əsas anlayışlar aşağıdakı mənaları ifadə edir:

İşçilərin mükafatlandırılması işçilər tərəfindən göstərilən xidmətlər əvəzində müəssisə tərəfindən təqdim olunan kompensasiyaların bütün formalarıdır.

İşçilərin qısamüddətli mükafatlandırılması işçilərin müvafiq xidmətləri göstərdiyi dövrdən sonra on iki ay ərzində tam olaraq ödənilməli olan mükafatdır (işdən çıxma müavinətləri istisna olmaqla).

Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırma əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonra ödənilməli olan mükafatdır (işdən çıxma müavinətləri istisna olmaqla).

Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırma planları əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonra müəssisənin, əsasında bir və ya daha çox işçini mükafatlandığı rəsmi və ya qeyri-rəsmi razılaşmalardır.

Müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planı müəssisənin ayrıca quruma (fonda) sabit qoyuluşlar ödədiyi və fondun cari və əvvəlki dövrlərdə işçilər tərəfindən göstərilmiş xidmətlər ilə əlaqədar bütün mükafatları ödəmək üçün kifayət qədər vəsaitlərə malik olmadığı təqdirdə, əlavə qoyuluşların ödənilməsi üzrə heç bir hüquqi və ya konstruktiv öhdəliyə sahib olmayacağı əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırma planlarıdır.

Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planı olmayan pensiya təminatıdır.

İşgötürənlər qrupunun pensiya planları aşağıdakı şərtlərə cavab verən müəyyən edilmiş haqlar və ya müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planlarıdır (dövlət pensiya təminatı olmayan):

- (a) ümumi nəzarətdə olmayan müxtəlif müəssisələr tərəfindən qoyulmuş aktivlərin birləşdirilməsi; və
- (b) qoyuluşların və pensiya səviyyəsinin işçilərin hansı müəssisədə çalışdıqlarından asılı olmayaraq müəyyən olunması şərtlə, həmin aktivlərin bir neçə müəssisənin işçilərinin pensiya təminatı üçün istifadə olunması.

Digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırma işçilərin müvafiq xidmətləri göstərdiyi dövrdən sonra on iki ay ərzində tam olaraq ödənilməli olmayan mükafatlardır (əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırma və işdən çıxma müavinətləri istisna olmaqla).

İşdən çıxma müavinətləri aşağıdakı qərarlar nəticəsində ödənilməli olan işçi mükafatlandırma planlarıdır:

- (a) işçinin pensiya yaşına çatmasına qədər müəssisənin onu işdən çıxarmaq qərarı; və ya
- (b) ixtisar zamanı işçinin belə mükafatlandırma əvəzində öz təşəbbüsü ilə işdən çıxma qərarı.

Zəmanətli işçi mükafatlandırma pensiya almaq hüququnun işçilərin əmək münasibətlərinin davam etdirilməsi ilə şərtləndirilməyən pensiyalardır.

Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planlarına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri cari və əvvəlki dövrlərdə işçilər tərəfindən göstərilmiş xidmətlər ilə əlaqədar yaranan öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün gözlənilən gələcək ödənişlərin diskontlaşdırılmış dəyəridir (planın aktivləri çıxılmadan).

Cari xidmət dəyəri cari dövrdə işçilər tərəfindən göstərilmiş xidmətlər ilə əlaqədar müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin diskontlaşdırılmış dəyərində artımdır.

Faiz xərcləri dövr ərzində müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin diskontlaşdırılmış dəyərində pensiya ödənişlərinin bir dövr yaxınlaşması ilə əlaqədar artımdır.

Planın aktivlərinə daxildir:

- (a) işçilərin uzunmüddətli mükafatlandırılması fondunun aktivləri; və
- (b) müəyyən tələblərə cavab verən sığorta polisləri.

İşçilərin uzunmüddətli mükafatlandırılması fondunun aktivləri aşağıdakı şərtlərə cavab verən aktivlərdir (hesabat verən müəssisə tərəfindən buraxılmış transfer olunmayan maliyyə alətləri istisna olmaqla):

- (a) hüquqi baxımdan hesabat verən müəssisədən ayrılmış və yalnız işçilərə mükafatların ödənilməsi və ya onların maliyyələşdirilməsi üçün fəaliyyət göstərən quruma (fonda) məxsus; və
- (b) yalnız işçilərə mükafatların ödənilməsi və ya onların maliyyələşdirilməsi üçün istifadə oluna bilən, hesabat verən müəssisənin kreditor borclarının ödənilməsi üçün istifadə oluna bilməyən (hətta müflis olduqda) və, aşağıdakı hallar istisna olmaqla, hesabat verən müəssisəyə qaytarıla bilməyən:
  - (i) fondun qalıq aktivləri işçilərin mükafatlandırılması üzrə planın və ya hesabat verən müəssisənin bütün öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi üçün kifayət etdikdə; və ya

- (ii) aktivlər, artıq ödənilmiş işçi mükafatlarının kompensasiya olunması üçün hesabat verən müəssisəyə qaytarıldıqda.

Müəyyən tələblərə cavab verən sığorta polisleri, sığorta polisi üzrə gəlirlər aşağıdakı şərtlərə cavab verərsə, hesabat verən müəssisə ilə əlaqəli olmayan sığortaçı tərəfindən buraxılan sığorta polisleridir ("Əlaqəli tərəflər haqqında məlumatın açıqlanması üzrə" 25 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartda göstərilədiyi kimi):

- (a) müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına əsasən yalnız işçilərə mükafatların ödənilməsi və ya onların maliyyələşdirilməsi üçün istifadə oluna bilərsə; və
- (b) hesabat verən müəssisənin kreditor borclarının ödənilməsi üçün istifadə oluna bilməzsə (hətta müflis olduqda) və, aşağıdakı hallar istisna olmaqla, hesabat verən müəssisəyə qaytarıla bilməzsə:
- (i) gəlirlər, polisin işçilərin mükafatlandırılması üzrə bütün öhdəlikləri yerinə yetirməsi üçün tələb olunmayan əlavə aktivləri əks etdirdikdə; və ya
- (ii) gəlirlər, artıq ödənilmiş işçi mükafatlarının kompensasiya olunması üçün hesabat verən müəssisəyə qaytarıldıqda.

Ədalətli dəyər bir-birindən asılı olmayan, yaxşı məlumatlandırılmış və bu cür əməliyyatı həyata keçirməkdə maraqlı olan tərəflər arasında əməliyyatların icrası zamanı aktivin əvəz edilməsi və ya öhdəliklərin yerinə yetirilməsi mümkün olan məbləğdir.

Planın aktivləri üzrə gəlir, aktivlərin idarə olunması xərcləri və plan üzrə ödənilməli vergilər çıxılmaqla, realizasiya olunan və ya olunmayan mənfəət və ya zərərlər ilə birlikdə planın aktivlərindən əldə olunan faizlər, dividendlər və digər gəlirlərdir.

Aktuar mənfəət və zərərlərə daxildir:

- (a) təcrübəyə əsaslanan düzəlişlər (əvvəlki aktuar fərziyyələr ilə faktiki baş vermiş hadisələr arasında fərqlərin nəticəsi); və
- (b) aktuar fərziyyələrdə dəyişikliklərin nəticəsi.

Keçmiş xidmətlərin dəyəri cari dövrdə əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı və ya digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırılmalarında dəyişikliklərdən və ya yeni mükafatların tətbiq olunması nəticəsində yaranan, əvvəlki dövrlərdə işçilər tərəfindən göstərilmiş xidmətlər ilə əlaqədar müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin diskontlaşdırılmış dəyərində artımdır. Keçmiş xidmətlərin dəyəri müsbət (yeni mükafatlar tətbiq olunduqda və ya mövcud mükafatlar artırıldıqda) və ya mənfə (mövcud mükafatlar azaldıldıqda) ola bilər.

İşçilərin qısamüddətli mükafatlandırılması

12 İşçilərin qısamüddətli mükafatlandırılmasına aşağıdakı maddələr daxildir:

- (a) işçilərə və fəhlələrə əmək haqları və sosial təminat fonduna ayırmalar;
- (b) məzuniyyətin işçilərin müvafiq xidmətləri göstərdiyi dövrdən sonra on iki ay ərzində götürüləcəyi gözləniləndə, qısamüddətli ödənişli məzuniyyətlər (illik ödənişli məzuniyyətlər və xəstəlik ilə bağlı ödənişli məzuniyyət);
- (c) işçilərin müvafiq xidmətləri göstərdiyi dövrün sonundan on iki ay ərzində tam ödənilməli olan mənfəətdə iştirak və mükafatlar; və
- (ç) hal-hazırda müəssisədə işləyən işçilər üçün qeyri-pul ifadəsində mükafatlandırılmalar (tibbi xidmət, mənzil, avtonəqliyyat və pulsuz və ya dotasiya olunan mal ya da xidmətlər ilə təmin olunma).

Tanınma və qiymətləndirmə

İşçilərin qısamüddətli mükafatlandırılmasının bütün növləri

13 İşçi hesabat dövrü ərzində müəssisəyə xidmət göstərdikdə, müəssisə həmin xidmətlər əvəzində ödənilməli olan qısamüddətli işçi mükafatlarının diskont edilməyən məbləğini aşağıdakı kimi tanımalıdır:

- (a) artıq ödənilmiş hər hansı məbləğ çıxılmaqla, öhdəlik (hesablanmış xərc) kimi. Artıq ödənilmiş məbləğ ödənişlərin diskont edilməyən məbləğindən artıq olarsa, müəssisə həmin artıq məbləği, avans ödənişinin, məsələn gələcək ödənişlərdə azalma və ya pul vəsaitlərinin qaytarılmasına səbəb olacağı dərəcədə, aktiv (qabaqcadan ödənilmiş xərc) kimi; və
- (b) digər Standart ödənişlərin aktivin dəyərində daxil edilməsini tələb etməzsə və ya buna yol verməzsə, xərc kimi.

14, 17 və 19-ci maddələrdə müəssisənin bu tələbi ödənişli məzuniyyətlər, mənfəətdə iştirak və mükafatlar şəklində işçilərin qısamüddətli mükafatlandırılmasına necə tətbiq etməli olduğu izah olunur.

Qısamüddətli ödənişli məzuniyyətlər

14 Müəssisə, ödənişli məzuniyyətlər şəklində qısamüddətli işçi mükafatlarının ödənilməsi üzrə gözlənilən xərcləri 13-cü maddəyə uyğun olaraq aşağıdakı kimi tanımalıdır:

- (a) yığılan ödənişli məzuniyyətlər üzrə – işçilər gələcək ödənişli məzuniyyətlərin alınması üçün onların hüquqlarını artıran xidmətləri göstərdiyi anda; və
- (b) yığılmayan ödənişli məzuniyyətlər üzrə – məzuniyyət vaxtı gəldikdə.

15 Ödənişli məzuniyyətlər iki kateqoriyaya bölünür:

- (a) yığılan; və
- (b) yığılmayan.

16 Yığılan ödənişli məzuniyyətlər gələcəyə keçirilən və cari dövrdə tam istifadə olunmadığı təqdirdə gələcək dövrlərdə istifadə oluna bilən ödənişli məzuniyyətlərdir. Yığılan ödənişli məzuniyyətlər kompensasiya olunan (başqa sözlə, işçilərin istifadə olunmamış məzuniyyətə görə ödəniş almaq hüququ olan) və ya kompensasiya olunmayan (işçilərin istifadə olunmamış məzuniyyətə görə ödəniş almaq hüququ olmayan) ola bilər. Öhdəlik, işçilər gələcək ödənişli məzuniyyətlərin alınması üçün onların hüquqlarını artıran xidmətləri göstərdikcə yaranır. Öhdəlik, hətta ödənişli məzuniyyət kompensasiya olunmayan olduqda mövcud olur və tanınır, baxmayaraq ki, öhdəliyin qiymətləndirilməsinə işçilərin yığılan kompensasiya olunmayan ödənişli məzuniyyət istifadə olunana qədər işdən çıxmasının mümkün olması təsir göstərir.

17 Müəssisə, yığılan ödənişli məzuniyyətlərin ödənilməsi üzrə gözlənilən xərcləri, balans hesabatı tarixində yığılan istifadə olunmamış məzuniyyətlər üzrə işçiyə ödəməyi nəzərdə tutduğu əlavə məbləğlər kimi qiymətləndirməlidir.

18 Yığılmayan ödənişli məzuniyyətlər gələcək dövrlərə keçirilmir: bu məzuniyyətlər cari dövrdə istifadə olunmadığı və ya tam istifadə olunmadığı təqdirdə itirilir və işçilərə istifadə olunmayan məzuniyyətlərə görə ödəniş almaq hüququ verilmir. Müəssisə, işçinin məzuniyyət vaxtının çatmasına qədər heç bir öhdəlik və ya xərci tanımır.

Mənfəətdə iştirak və mükafat planları

- 19 Müəssisə, mənfəətdə iştirak və mükafat ödənişləri üzrə gözlənilən xərcləri 13-cü maddəyə uyğun olaraq, yalnız və yalnız aşağıdakı hallarda tanınmalıdır:
- (a) müəssisə, keçmiş hadisələr ilə əlaqədar olaraq belə ödənişləri həyata keçirmək üçün hüquqi və ya konstruktiv öhdəliyə sahibdir; və
  - (b) öhdəliyin məbləği etibarlı qiymətləndirilə bilər.
- Hazırkı öhdəlik, yalnız və yalnız müəssisənin ödənişi həyata keçirməkdən başqa heç bir real alternativini olmadığı təqdirdə mövcud olur.
- 20 Bəzi mənfəətdə iştirak planlarına əsasən, işçilər yalnız müəssisədə müəyyən vaxt dövrü ərzində çalışdıqda, mənfəətdə iştirak payına sahib olur. Bu planlar konstruktiv öhdəliyin yaranmasına səbəb olur, belə ki, işçilər, onların müəyyən olunmuş dövrün sonuna kimi qaldığı təqdirdə ödənilməli olan məbləği artıran xidmətləri göstərməkdədir. Belə konstruktiv öhdəliyin qiymətləndirilməsi bəzi işçilərin mənfəətdə iştirak payı almadan müəssisədən çıxmasının mümkün olduğunu əks etdirir.
- 21 Müəssisənin mükafatların ödənilməsi üzrə hüquqi öhdəliyi olmaya bilər. Buna baxmayaraq, bəzi hallarda, müəssisədə mükafatların ödənilməsi praktikası mövcud ola bilər. Belə hallarda, müəssisə konstruktiv öhdəliyə malikdir, belə ki, onun mükafatların ödənişini həyata keçirməkdən başqa heç bir real alternativini yoxdur. Konstruktiv öhdəliyin qiymətləndirilməsi bəzi işçilərin mükafat almadan müəssisədən çıxmasının mümkün olduğunu əks etdirir.
- 22 Müəssisə, mənfəətdə iştirak və mükafat planları üzrə hüquqi və ya konstruktiv öhdəlikləri yalnız və yalnız aşağıdakı hallarda etibarlı qiymətləndirə bilər:
- (a) planın rəsmi şərtlərinə mükafat məbləğinin müəyyən olunması düsturu daxildir;
  - (b) müəssisə ödəniləcək məbləğləri maliyyə hesabatlarının dərc olunmaq üçün təsdiq olunmasından əvvəl müəyyən edir; və ya
  - (c) keçmiş təcrübə konstruktiv öhdəliyin məbləğini birmənalı olaraq müəyyən etməyə imkan verir.
- 23 Mənfəətdə iştirak və mükafat planlarına əsasən öhdəlik mülkiyyətçilər ilə əməliyyatlardan deyil, işçilər tərəfindən göstərilən xidmətlər ilə əlaqədar yaranır. Beləliklə, müəssisə mənfəətdə iştirak və mükafat planları üzrə xərcləri xalis mənfəətin bölüşdürülməsi kimi deyil, xəc kimi tanıyır.
- 24 Əgər mənfəətdə iştirak və mükafat planları üzrə ödəniləcək məbləğlər işçilərin müvafiq xidmətləri göstərdiyi dövrdən sonra on iki ay ərzində tam olaraq ödənilməzsə, onlar digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırılmalarına aiddir.

Məlumatın açıqlanması

- 25 Bu Standart işçilərin qısamüddətli mükafatlandırılması haqqında xüsusi açıqlamalar tələb etmir.

**Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmalar:
müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planı ilə müəyyən edilmiş
ödənişlər üzrə pensiya planı arasındakı fərqlər**

- 26 Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmalara, misal üçün aşağıdakı mükafatlandırmalar daxildir:
- (a) təqaüdə çıxma ilə əlaqədar ödənişlər, pensiya kimi; və
  - (b) əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı digər mükafatlandırmalar, əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonra həyat sığortası və tibbi xidmətlər kimi.
- Müəssisənin əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmaları həyata keçirdiyi razılaşmalar, əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırma planlarıdır. Müəssisə, bu planların qoyuluşların yığılması və pensiya ödənişlərinin həyata keçirilməsi üçün ayrı qurum nəzərdə tutub-tutmamasından asılı olmayaraq, belə razılaşmaların hamısına bu Standartı tətbiq edir.
- 27 Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırma planları, onların əsas şərtlərində nəzərdə tutulan iqtisadi mahiyyətlərindən asılı olaraq, müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planı və müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planları kimi təsniflənir. Müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planına əsasən:
- (a) müəssisənin hüquqi və ya konstruktiv öhdəliyi, onun fonda qoymağa razı olduğu məbləğ ilə məhdudlaşır. Beləliklə, əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonra işçinin aldığı ödəniş məbləği, qoyuluşlardan yaranan investisiya gəliri ilə birlikdə, müəssisə tərəfindən (və mümkündür ki, işçi tərəfindən) pensiya planına və ya sığorta müəssisəsinə ödənilən məbləğ əsasında müəyyən edilir; və
  - (b) nəticədə, aktuar riski (mükafatların gözləniləndən az olacağı üzrə) və investisiya riski (investisiya qoyulan aktivlərin gözlənilən mükafatların təmin olunması üçün kifayət etməyəcəyi üzrə) işçinin üzərinə düşəcək.
- 28 Hüquqi və ya konstruktiv öhdəlik aşağıdakılar ilə əlaqədar yaranarsa, müəssisənin fonda qoymağa razı olduğu məbləğ ilə məhdudlaşmır:
- (a) yalnız qoyuluşlar ilə bağlı olmayan pensiya planı üzrə mükafat məbləğinin müəyyən olunması düsturu;
  - (b) qoyuluşlar üzrə müəyyən gəlir məbləğlərinin, birbaşa və ya plan vaitəsilə dolayı olaraq, təmin olunması; və ya
  - (c) konstruktiv öhdəliyə səbəb olan qeyri-rəsmi praktika.
- 29 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına əsasən:
- (a) müəssisənin öhdəliyi işləməyə davam edən və keçmiş işçilərə razılaşdırılmış mükafat məbləğlərinin təmin olunmasıdır; və
  - (b) aktuar riski (mükafatlar üzrə xərclərin gözləniləndən çox olacağı üzrə) və investisiya riski, mahiyyət etibarilə, işçinin üzərinə düşür. Əgər aktuar və ya investisiya təcrübəsi gözləniləndən pisdirsə, müəssisənin öhdəlikləri arta bilər.
- 30 Aşağıda 31– 46-cı maddələrdə, işəgötürənlər qrupunun pensiya planları, dövlət pensiya təminatı və pensiya ödənişlərinin sığortalanması kontekstində müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planı ilə müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı arasındakı fərq izah olunur.

İşəgötürənlər qrupunun pensiya planları

- 31 Müəssisə, işəgötürənlər qrupunun pensiya planlarını planın şərtlərinə uyğun olaraq ödənişlərin təyin edildiyi və ya müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planı kimi təsnifləşdirməlidir (rəsmi şərtlərdən kənara çıxan hər hansı konstruktiv öhdəlik daxil olmaqla). İşəgötürənlər qrupunun pensiya planı müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı olduğu təqdirdə, müəssisə:
- (a) müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin proporsional payını, planın aktivlərini və plan ilə bağlı xərcləri hər hansı digər müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı kimi uçota almalı; və
  - (b) hazırkı Standartın 131-ci maddəsində tələb olunan məlumatı açıqlamalıdır
- 32 Mövcud məlumatlar müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı olan işəgötürənlər qrupunun pensiya təminatının müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı kimi uçota alınması üçün kifayət etmədikdə, müəssisə:
- (a) həmin planı, 48–50-ci maddələrə uyğun olaraq, müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planı kimi uçota almalı;
  - (b) aşağıdakı məlumatları açıqlamalı:
    - (i) planın müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı olduğu faktını; və
    - (ii) mövcud məlumatın planın müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı kimi uçota alınması üçün kifayət etməməsinin səbəbini; və
  - (c) pensiya təminatında artıqlıq və ya defisit gələcək qoyuluşların məbləğinə təsir edə biləcəyi dərəcədə aşağıdakı əlavə məlumatları açıqlamalıdır:
    - (i) həmin artıqlıq və ya defisit haqqında mövcud olan hər hansı məlumatı;
    - (ii) artıqlıq və ya defisit müəyyən olunması üçün istifadə olunan əsası; və
    - (iii) mövcud olarsa, müəssisə üçün nəticələri.
- 33 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı olan işəgötürənlər qrupunun pensiya təminatı haqqında kifayət qədər məlumat mövcud olduqda, müəssisə müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin proporsional payını, planın aktivlərini və plan ilə bağlı əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı pensiya ödənişləri üzrə xərcləri hər hansı digər müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı kimi uçota almalıdır. Lakin, bəzi hallarda müəssisə, planın maliyyə vəziyyətində və maliyyə nəticələrində öz payını uçot məqsədləri üçün kifayət qədər etibarlılıqla müəyyən edə bilmir. Bu, aşağıdakı hallarda baş verə bilər:
- (a) müəssisənin plan haqqında bu Standartın tələblərinə cavab verən məlumatlara çıxışı yoxdur; və ya
  - (b) plan iştirakçı müəssisələri digər müəssisələrin hal-hazırda işləyən və keçmiş işçiləri ilə əlaqədar aktuar riskinə məruz qoyur və nəticədə öhdəliyin, plan aktivlərinin və xərclərin planda iştirak edən müəssisələr arasında bölüşdürülməsi üçün ardıcıl və etibarlı əsas olmur.
- Belə hallarda, müəssisə həmin planı müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planı kimi uçota almalı və 32-ci maddədə tələb olunan əlavə məlumatları açıqlamalıdır
- 34 İşəgötürənlər qrupunun pensiya planı ilə onun iştirakçıları arasında, planda yaranan artıqlığın iştirakçılar arasında necə bölüşdürülməyinin (və ya defisit necə maliyyələşdiriləcəyinin) müəyyən olunması haqqında razılaşma ola bilər. Belə işəgötürənlər qrupunun pensiya planının iştirakçısı olan və həmin planı 32-cu maddəyə uyğun olaraq müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planı kimi uçota alan müəssisə, həmin razılaşma nəticəsində yaranan aktiv və ya öhdəliyi və gəlir və ya xərcləri mənfəət və ya zərərdə tanımalıdır.

- 35 *"Qiymətləndirilmiş öhdəliklər, şərti öhdəliklər və şərti aktivlər üzrə"* 10 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartı müəssisənin müəyyən şərti öhdəlikləri tanımasını və ya onlar haqqında məlumatları açıqlamasını tələb edir. İşəgötürənlər qrupunun pensiya planının kontekstində şərti öhdəliklər aşağıdakılardan yarana bilər:
- (a) digər iştirakçı müəssisələr ilə əlaqədar aktuar zərərlər, çünki işəgötürənlər qrupunun pensiya planında iştirak edən hər müəssisə digər müəssisənin aktuar risklərinə şərik olur; və ya
  - (b) planın şərtlərinə əsasən, digər müəssisələr plandan çıxdığı halda hər hansı defisitə maliyyələşdirilməsi üzrə məsuliyyət.
- 36 İşəgötürənlər qrupunun pensiya planları birgə idarə olunan planlardan fərqlənir. Birgə idarə olunan plan investisiya məqsədləri üçün və inzibati xərclərin və investisiyaların idarə olunması üzrə xərclərin azaldılması məqsədi ilə iştirakçı müəssisələrin aktivlərini birləşdirməsinə imkan yaratmaq üçün birləşdirilmiş, lakin bu zaman müxtəlif işəgötürənlərin tələbləri onların öz işçilərinin pensiya təminatı üçün ayrılmış, müxtəlif işəgötürənlərin pensiya planlarının məcmusudur. Birgə idarə olunan planlar uçot üçün konkret problemlər yaratmır, çünki onlar haqqında mövcud olan məlumatlar adətən onların ayrı-ayrı işəgötürənlərin hər hansı planları kimi uçota alınması üçün kifayətdir və bu planlar iştirakçı müəssisələri digər müəssisələrin hal-hazırda işləyən və keçmiş işçiləri ilə əlaqədar aktuar risklərə məruz qoymur. Bu Standartda müəyyən olunan anlayışlar birgə idarə olunan planların, planın şərtlərinə uyğun olaraq ödənişlərin təyin edildiyi və ya müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planı kimi təsnifləndirilməsini tələb edir (rəsmi şərtlərdən kənara çıxan hər hansı konstruktiv öhdəlik daxil olmaqla).

Risqləri ümumi nəzarət altında olan müxtəlif müəssisələr arasında bölüşdürən müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planları

- 37 Riskləri birgə nəzarət altında olan müxtəlif müəssisələr arasında bölən müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planları işəgötürənlər qrupunun pensiya planları deyildir.
- 38 Belə planın iştirakçısı olan müəssisə, 37 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartına əsasən plana bütövlükdə tətbiq olunan fərziyyələr əsasında qiymətləndirilmiş plan haqqında məlumatları bütövlükdə əldə etməlidir. Bütövlükdə 37 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartına əsasən qiymətləndirilmiş plan üzrə təyin edilmiş xalis pensiya ödənişləri xərclərinin qrupda fərdi müəssisələrə hesablanması üzrə müqavilə və ya bəyan edilmiş siyasət mövcud olarsa, müəssisə, özünün ayrı və ya fərdi maliyyə hesabatlarında belə hesablanmış təyin edilmiş xalis pensiya ödənişləri xərclərini tanımalıdır. Belə müqavilə və ya bəyan edilmiş siyasət mövcud olmazsa, təyin edilmiş xalis pensiya ödənişləri üzrə xərclər işəgötürəni plan üzrə qanuni olaraq maliyyələşdirən müəssisənin ayrı və ya fərdi maliyyə hesabatlarında tanınmalıdır. Qrupun digər müəssisələri, özünün ayrı və ya fərdi maliyyə hesabatlarında dövr üzrə ödənilməli qoyuluşlara bərabər xərcləri tanımalıdırlar.
- 39 Belə planda iştirak, qrupda olan hər müəssisə üçün əlaqəli tərəflə əməliyyat hesab edilir. Beləliklə müəssisə, özünün ayrı və ya fərdi maliyyə hesabatlarında aşağıdakı açıqlamaları etməlidir:
- (a) təyin edilmiş xalis pensiya ödənişləri xərclərinin hesablanması üzrə müqavilə və ya bəyan edilmiş siyasəti, ya da belə siyasətin mövcud olmaması faktını.
  - (b) müəssisə tərəfindən ödənilməli qoyuluşun müəyyən olunması üzrə siyasəti.
  - (c) müəssisə təyin edilmiş xalis pensiya ödənişləri xərclərinin yerləşdirilməsini 38-ci maddəyə əsasən uçota alarsa, 130–132-ci maddələrə uyğun olaraq plan haqqında bütün məlumatları.
  - (ç) müəssisə dövr üzrə ödənilməli qoyuluşları 38-ci maddəyə əsasən uçota alarsa, 131-ci maddənin (b)–(d), (ğ), (i), (j), (q) bəndlərində və 132-ci maddədə tələb

olunan bütün məlumatları. 131-ci maddədə tələb olunan digər açıqlamalar isə tətbiq olunmur.

İşçilərin mükafatlandırılması üzrə dövlət planı

- 40 Müəssisə dövlət pensiya təminatını işəgötürənlər qrupunun pensiya planı kimi uçota almalıdır.
- 41 Dövlət pensiya planları bütün müəssisələrin (və ya müəyyən kateqoriyadan, misal üçün, konkret sahədən olan bütün müəssisələrin) əhatə olunması məqsədilə qanunvericiliyə uyğun olaraq təşkil olunur və milli və ya yerli hökumət orqanı və ya hesabat verən müəssisənin nəzarəti və ya təsiri altında olmayan digər orqan (misal üçün, xüsusi olaraq bu məqsəd üçün təşkil olunmuş avtonom orqan) tərəfindən idarə olunur. Müəssisə tərəfindən təşkil olunan bəzi planlar həm əks halda dövlət pensiya təminatı ilə maliyyələşdiriləcək məcburi pensiya ödənişlərini, həm də əlavə pensiya ödənişlərini təmin edir. Belə planlar dövlət pensiya planları deyil.
- 42 Dövlət pensiya planları, plan üzrə müəssisənin öhdəliklərinə uyğun olaraq ödənişlərin təyin edildiyi və ya müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planlarına bölünür. Lakin, nadir hallarda dövlət pensiya planı müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı olduqda, müəssisə, 31-ci və 32-ci maddələrdə göstərilən uçot qaydasını tətbiq edir.

Pensiya ödənişlərinin sığortalanması

- 43 Müəssisə əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırma maliyyələşdirmək üçün sığorta qoyuluşlarını ödəyə bilər. Müəssisə aşağıdakı ödənişlərin həyata keçirilməsi üzrə hüquqi və ya konstruktiv öhdəliyə sahib olmazsa (birbaşa və ya plan vasitəsilə), belə planları müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planı kimi uçota almalıdır:
- (a) ödəmə müddəti çatdığı zaman birbaşa olaraq pensiya ödənişləri; və ya
  - (b) sığortaçı işçinin cari və əvvəlki illərdə göstərdiyi xidmətlərə görə gələcək pensiya ödənişlərini həyata keçirməzsə, əlavə ödənişlər.
- Müəssisə, bu cür hüquqi və ya konstruktiv öhdəlikləri saxlayarsa, planı müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı kimi uçota almalıdır.
- 44 Sığorta müqaviləsi vasitəsilə sığortalanan pensiya ödənişləri, müəssisənin pensiya ödənişlərinin həyata keçirilməsi üzrə öhdəlikləri ilə birbaşa və ya avtomatik əlaqəli olmaya bilər. Sığorta müqavilələrinin bağlanmasını nəzərdə tutan əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı pensiya planları üzrə, digər maliyyələşdirilən planlarda olan maliyyələşdirmə və uçot fərqləri qüvvədədir.
- 45 Müəssisə əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı pensiya planları üzrə öhdəliklərini, hüquqi və ya konstruktiv öhdəliyi saxladığı (birbaşa olaraq, ya da plan, gələcək sığorta qoyuluşlarının müəyyən olunması mexanizmi və ya sığortaçı ilə əlaqəli tərəf kimi münasibətlər vasitəsilə) sığorta polisində qoyuluşlar ödəməklə maliyyələşdirdikdə, sığorta qoyuluşları müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planına aid ödənişlərə bərabər olmur. Buradan belə nəticəyə gəlinir ki, müəssisə:
- (a) müəyyən tələblərə cavab verən sığorta polisini planın aktivini kimi; və
  - (b) digər sığorta polislərini kompensasiyanın alınması üzrə hüquqlar kimi uçota alır (əgər onlar 113-cü maddədə göstərilən meyarlara cavab verirsə).

- 46 Sığorta polisinin planın müəyyən iştirakçısının və ya iştirakçılar qrupunun adına yazıldığı təqdirdə və müəssisə polis üzrə hər hansı zərərlərin təmin olunması üzrə heç bir hüquqi və ya konstruktiv öhdəliyə sahib olmazsa, işçilərə pensiyaların ödənilməsi üzrə heç bir öhdəlik daşımayacaq və sığortaçı pensiyaların ödənilməsi üzrə öhdəliyi təkbaşına daşıyacaqdır. Belə müqavilələr üzrə qəti sığorta qoyuluşlarının ödənilməsi, mahiyyət etibarilə, işçilərə pensiya ödənişləri üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün investisiya kimi deyil, həmin öhdəliklərin yerinə yetirilməsi kimi hesaba alınmalıdır. Nəticə etibarilə, müəssisə artıq nə aktiv, nə də öhdəliyə sahib olmur. Beləliklə, müəssisə belə ödənişləri müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planına qoyuluş kimi uçota alır.

Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmalar: müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planı

- 47 Müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planına dair uçot sadədir, belə ki, hər dövr üzrə hesabat verən müəssisənin öhdəlikləri həmin dövr üzrə qoyuluşların məbləğinə bərabər müəyyən olunur. Nəticə etibarilə, öhdəlik və ya xərclərin qiymətləndirilməsi üçün heç bir aktuar fərziyyə tələb olunmur və hər hansı aktuar mənfəət və ya zərərin yaranması mümkün olmur. Bundan əlavə, öhdəliklər, işçilərin müvafiq xidmətləri göstərdiyi dövrdən sonra on iki ay ərzində tam olaraq həyata keçirilməli olmazsa, diskontlaşdırılmayan əsasda qiymətləndirilir.

Tanınma və qiymətləndirmə

- 48 İşçi dövr ərzində müəssisəyə xidmət göstərmişsə, müəssisə, həmin xidmətlər müqabilində müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planına ödənilməli olan qoyuluşları aşağıdakı şəkildə tanımalıdır:
- (a) öhdəlik kimi (hesablanmış xərc), əvvəl ödənilmiş hər hansı qoyuluşlar çıxılmaqla. Əvvəl ödənilmiş qoyuluşların məbləği balans hesabatı tarixinə qədər göstərilən xidmətlər üzrə qoyuluşların məbləğindən artıq olarsa, müəssisə, avans ödənişinin, misal üçün, gələcək ödənişlərin azalması və ya pul vəsaitlərinin qaytarılması ilə nəticələnəcəyi dərəcədə, həmin artıq məbləği aktiv kimi tanımalıdır (avans ödənilmiş xərc); və
  - (b) xərc kimi, digər Standart qoyuluşun aktivin dəyərində əlavə olunmasını tələb etməzsə və ya buna yol verməzsə
- 49 Müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planına qoyuluşlar, işçilərin müvafiq xidmətləri göstərdiyi dövrdən sonra on iki ay ərzində tam olaraq həyata keçirilməli olmazsa, 83-ci maddədə göstərilən diskont dərəcəsi ilə diskontlaşdırılmalıdır

Məlumatın açıqlanması

- 50 Müəssisə, müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planı ilə əlaqədar xərc kimi tanınmış məbləği açıqlamalıdır.
- 51 **“Əlaqəli tərəflər haqqında məlumatın açıqlanması üzrə”** 25 №-li Milli Mühəsibat Uçotu Standartı ilə tələb olunarsa, müəssisə əsas idarə heyəti üçün müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planına qoyuluşlar haqqında məlumatı açıqlayır.

Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmalar: müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı

- 52 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı üzrə uçot mürəkkəbdir, belə ki, öhdəlik və ya xərclərin qiymətləndirilməsi üçün aktuar fərziyyələr tələb olunur və aktuar mənfəət və ya zərərin yaranması mümkündür. Bundan əlavə, öhdəliklər işçilərin müvafiq xidmətləri göstərdiyi dövrdən bir neçə il sonra həyata keçirilə bildiyi üçün diskontlaşdırılan əsasda qiymətləndirilir.

Tanınma və qiymətləndirmə

- 53 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planları maliyyələşdirilməmiş və qismən və ya tam olaraq maliyyələşdirilmiş ola bilər. Bu zaman qoyuluşlar qismən və ya tam olaraq müəssisə, bəzən də onun işçiləri tərəfindən hüquqi cəhətdən müəssisədən asılı olmayan və pensiya ödənişlərinin həyata keçirildiyi müəssisə və ya fonda edilə bilər. Ödəmə müddətinin çatdığı zaman maliyyələşdirilmiş pensiya ödənişlərinin həyata keçirilməsi yalnız fondun maliyyə vəziyyətindən və ya onun investisiya fəaliyyətlərinin nəticələrindən deyil, həm də müəssisənin fondun aktivlərində hər hansı defisiti kompensasiya etmək qabiliyyətindən (istəyindən) asılıdır. Beləliklə, müəssisə, mahiyyət etibarilə, plan ilə əlaqədar aktuar və investisiya risklərini öz üzərinə götürür. Nəticə etibarilə, müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı ilə əlaqədar tanınmış xərc məbləği həmin dövr üzrə ödənilməli qoyuluşların məbləğinə bərabər olmaya bilər.

- 54 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı üzrə uçot aşağıdakı addımlardan ibarətdir:

- (a) aktuar hesablamaları metodlarından istifadə etməklə, cari və əvvəlki dövrlərdə işçilərin gördüyü xidmətlər üzrə həyata keçirilməli pensiya ödənişlərinin etibarlı əsasda qiymətləndirilməsi. Bunun üçün, müəssisə həyata keçirilməli ödənişlərin cari və əvvəlki dövrlərə hansı dərəcədə aid edilə bildiyini və pensiya ödənişləri üzrə xərclərə təsir göstərəcək demografik dəyişiklikləri (kadrların axını və ölüm səviyyəsi kimi) və maliyyə dəyişikliklərini (əmək haqlarında gələcək artım və tibbi xidmət xərcləri kimi) müəyyən etməlidir (aktuar fərziyyələr etməlidir);
- (b) proqnozlaşdırılan şərti vahid metodu ilə həmin pensiya ödənişlərini diskontlaşdırmaqla, müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərinin və cari xidmət dəyərinin müəyyən olunması;
- (c) plan aktivlərinin ədalətli dəyərinin müəyyən olunması;
- (ç) aktuar mənfəət və zərərlərin ümumi dəyərinin və tanınmalı olan aktuar mənfəət və zərərlərin dəyərinin müəyyən olunması;
- (d) planın təqdim olunması və ya dəyişdirilməsi zamanı, keçmiş xidmətlərin yekun dəyərinin müəyyən olunması; və
- (e) planın sekvestri və ya plan üzrə öhdəliklərin həyata keçirilməsi zamanı, mənfəət və zərərin yekun dəyərinin müəyyən olunması.

Müəssisə birdən çox müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına sahib olarsa, bu prosedurlar hər əhəmiyyətli plan üzrə ayrıca həyata keçirilir.

- 55 Bəzi hallarda, qiymətləndirmələr, orta göstəricilər və ixtisar edilmiş hesablamalar təfəssüatlı hesablamalara uyğun olan etibarlı məbləğləri təmsil edə bilər.

Konstruktiv öhdəlik üzrə uçot

- 56 Müəssisə, təkcə müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planının rəsmi şərtlərinə əsasən konstruktiv öhdəliklərini deyil, həm də müəssisənin qeyri-rəsmi təcrübəsindən

irəli gələn konstruktiv öhdəlikləri uçota almalıdır. Qeyri-rəsmi təcrübə, müəssisənin ödənişi həyata keçirməkdən başqa heç bir real alternativini olmadığı təqdirdə, konstruktiv öhdəliyə səbəb olur.

- 57 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planının rəsmi şərtləri müəssisənin plan üzrə öhdəliklərini ləğv etməsinə yol verə bilər. Beləliklə, müəssisənin plan üzrə öhdəliklərini ləğv etməsi barədə dəlillərin mövcud olmadığı təqdirdə, əmək fəaliyyətinin dayandırılmasından sonrakı mükafatlandırılmalar üzrə uçot zamanı fərz olunur ki, hal-hazırda bu ödənişləri vəd edən müəssisə, işçilərin əmək fəaliyyətini davam etdirdiyi qalan dövr ərzində analoji şəkildə davranacaq.

Balans hesabatı

- 58 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəlik kimi tanınmış məbləğ, aşağıdakı məbləğlərin xalis yekun məbləğini əks etdirməlidir:
- (a) balans hesabatı tarixində müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri;
  - (b) üstəgəl – 96-cı və 97-ci maddələrdə müəyyən olunan uçot siyasətinə uyğun olaraq tanınmayan hər hansı aktuar mənfəət (hər hansı aktuar zərərlər çıxılmaqla);
  - (c) çıxılışın – cari tarixə qədər tanınmayan hər hansı keçmiş xidmətlərin dəyəri;
  - (ç) çıxılışın – öhdəliklərin birbaşa yerinə yetirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş plan aktivlərinin (mövcuddursa) balans hesabatı tarixində ədalətli dəyəri
- 59 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri, hər hansı plan aktivlərinin ədalətli dəyəri çıxılana qədər öhdəliklərin məcmu dəyəridir.
- 60 Müəssisə, müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərini və hər hansı plan aktivlərinin ədalətli dəyərini kifayət qədər mütəmadi müəyyən etməlidir ki, maliyyə hesabatlarında tanınan məbləğlər balans hesabatı tarixində müəyyən olunacaq məbləğlərdən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənməsin.
- 61 58-ci maddəyə əsasən müəyyən olunan məbləğ mənfi ola bilər (aktiv). Müəssisə, yaranan aktiv aşağıdakı məbləğlərin daha aşağı olanı ilə qiymətləndirməlidir:
- (a) 58-ci maddəyə əsasən müəyyən olunan məbləğ; və
  - (b) aşağıdakı məbləğlərin cəmi:
    - (i) hər hansı tanınmayan məcmu aktuar zərərlər və keçmiş hadisələrin dəyəri; və
    - (ii) plandan pul vəsaitlərinin qaytarılması şəklinə iqtisadi səmərələrin diskontlaşdırılmış dəyəri və ya plana gələcək qoyuluşlarda azalmalar. Bu iqtisadi səmərələrin diskontlaşdırılmış dəyəri diskont dərəcəsi istifadə olunmaqla müəyyən olunmalıdır.
- 62 Bu Standartın 61-ci maddəsinin tətbiqi, mənfəətin cari dövrdə sadəcə olaraq aktuar zərər və ya keçmiş xidmətlərin dəyəri nəticəsində və ya zərərin cari dövrdə sadəcə olaraq aktuar mənfəət nəticəsində tanınması ilə nəticələnməməlidir. Beləliklə müəssisə, onlar müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid aktivin 61-ci maddənin (b) bəndinə uyğun olaraq müəyyən edilməsi zamanı yaranarsa, aşağıdakı maddələri 58-ci maddəyə əsasən dərhal tanıyır:

- (a) cari dövr üzrə xalis aktuar zərərlər və ya keçmiş xidmətlərin dəyərini, onlar 61-ci maddənin (b)(ii) bəndində göstərilən iqtisadi səmərələrin diskontlaşdırılmış dəyərində hər hansı azalmadan artıq olarsa. İqtisadi səmərələrin diskontlaşdırılmış dəyərində dəyişiklik baş verməzsə və ya bu dəyər artarsa, cari dövr üzrə xalis aktuar zərərlər və ya keçmiş xidmətlərin dəyəri 58-ci maddəyə əsasən dərhal tanınmalıdır.
- (b) cari dövr üzrə keçmiş xidmətlərin dəyəri çıxılmaqla, cari dövr üzrə xalis aktuar mənfəəti, bu mənfəət 61-ci maddənin (b)(ii) bəndində göstərilən iqtisadi səmərələrin diskontlaşdırılmış dəyərində hər hansı artımdan yuxarı olarsa. İqtisadi səmərələrin diskontlaşdırılmış dəyərində dəyişiklik baş verməzsə və ya bu dəyər azalarsa, cari dövr üzrə keçmiş xidmətlərin dəyəri çıxılmaqla, cari dövr üzrə xalis aktuar mənfəət 58-ci maddəyə əsasən dərhal tanınmalıdır.
- 63 Bu Standartın 62-ci maddəsi, yalnız müəssisənin hesabat dövrünün əvvəlində və ya sonunda müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planının artıqlığının olduğu və planın cari şərtlərinə əsasən həmin artıqlığı pul vəsaitlərinin qaytarılması və ya gələcək qoyuluşların azaldılması vasitəsilə tam olaraq bərpa edə bilmədiyi təqdirdə tətbiq olunur. Belə hallarda, tanınması 58-ci maddəyə əsasən təxirə salınmış dövr ərzində meydana gələn keçmiş xidmətlərin dəyəri və aktuar zərərlər, 61-ci maddənin (b)(i) bəndində göstərilən məbləği artıracaq. Əgər həmin artım 61-ci maddənin (b)(ii) bəndinə uyğun olaraq tanınma meyarına cavab verən iqtisadi səmərələrin diskontlaşdırılmış dəyərində ekvivalent azalma ilə əvəzləşdirilməzsə, 61-ci maddənin (b) bəndində göstərilən xalis cəm məbləğdə və beləliklə, tanınan mənfəətdə artım olacaq. Standartın 62-ci maddəsi belə hallarda mənfəətin tanınmasını qadağan edir. Aktuar mənfəətin tanınmayan məcmu aktuar zərərlərin dəyərini azaltdığı dərəcədə, tanınması 58-ci maddəyə əsasən təxirə salınmış dövr ərzində meydana gələn aktuar mənfəət üzrə bunun əksi baş verir. Standartın 62-ci maddəsi belə hallarda zərərin tanınmasını qadağan edir.
- 64 Aktiv, müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı ilə əlaqədar artıq maliyyələşdirmə və ya aktuar mənfəətin tanınması halında yarana bilər. Belə hallarda müəssisə, aktivini aşağıdakı səbəblərə görə tanıyır.
- 65 Bu Standartın 61-ci maddəsinin (b) bəndində qoyulan məhdudiyyət müəyyən aktuar zərərlərin və, 62-ci maddəsində göstərilən hallar istisna olmaqla, müəyyən keçmiş xidmətlərin dəyərini tanınmasının təxirə salınmasını ləğv etmir. Lakin, həmin məhdudiyyət 156-ci maddənin (b) bəndindəki keçid müddəalarını ləğv edir. 131 maddəsinin (e)(iii) bəndi, müəssisənin məhdudiyyət əsasında aktiv kimi tanınmayan hər hansı məbləğləri açıqlamasını tələb edir.

Mənfəət və zərər haqqında hesabat

- 66 Müəssisə digər Standartın onların aktivin dəyərində daxil edilməsini tələb etdiyi və ya buna yol verdiyi hallar istisna olmaqla, aşağıdakı maddələrin xalis məbləğlərini mənfəət və ya zərərdə tanımalıdır:
- (a) cari xidmət dəyəri;
- (b) faiz xərcləri;
- (c) hər hansı plan aktivləri və kompensasiya alınması üzrə hər hansı hüquqlardan gözlənilən gəlir;
- (ç) aktuar mənfəət və zərərlər, müəssisənin uçot siyasəti ilə tələb olunduğu kimi;
- (d) keçmiş xidmətlərin dəyəri;
- (e) hər hansı sekvestrlərin və ya hesablaşmaların nəticələri; və

- (ə) 61-ci maddənin (b) bəndində göstərilən məhdudiyyətin nəticəsi, bu məhdudiyyət 100-cü maddəyə uyğun olaraq mənfəət və ya zərər haqqında hesabatdan kənarda tanınmazsa.

- 67 Digər Standartlar işçilərə pensiya ödənişləri üzrə bəzi xərclərin ehtiyatlar və ya torpaq, tikili və avadanlıqlar kimi aktivlərin dəyərində daxil edilməsini tələb edir. Belə aktivlərin dəyərində daxil edilən əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırılmalar üzrə hər hansı xərclər 66-cı maddədə göstərilən komponentlərin müvafiq proporsiyasını daxil edir

Tanınma və qiymətləndirmə: müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri və cari xidmət dəyəri

- 68 Əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırılmalar üzrə öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərini qiymətləndirmək üçün:
- (a) aktuar qiymətləndirmə metodunu tətbiq etmək;
- (b) mükafatlandırmanı xidmət dövrləri üzrə bölüşdürmək; və
- (c) aktuar fərziyyələr etmək lazımdır.

Aktuar qiymətləndirmə metodu

- 69 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərini və əlaqədar cari xidmət dəyərini və həmçinin, bunun uyğun olduğu hallarda, keçmiş xidmətlərin dəyərini müəyyən etmək üçün müəssisə, proqnozlaşdırılan şərti vahid metodunu tətbiq etməlidir.
- 70 Proqnozlaşdırılan şərti vahid metodunda hər xidmət dövrü əlavə pensiya mükafatı almaq hüququ üçün əsas kimi baxılır və hər şərti vahid dövrün sonuna öhdəliyin müəyyən olunması məqsədilə ayrıca qiymətləndirilir
- 71 Müəssisə, hətta öhdəliyin bir hissəsi hesabat tarixindən sonra on iki ay ərzində ödənilməli olduqda, əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırılmalar üzrə öhdəlikləri tam olaraq diskontlaşdırır

Mükafatların xidmət dövrləri üzrə bölüşdürülməsi

- 72 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərini və əlaqədar cari xidmət dəyərini və həmçinin, bunun uyğun olduğu hallarda, keçmiş xidmətlərin dəyərini müəyyən etdikdə, müəssisə planda müəyyən olunan formula ilə mükafatları xidmət dövrləri üzrə bölüşdürməlidir. Lakin, əgər işçi tərəfindən sonrakı illərdə göstərilən xidmətlər əvvəlki illərə nisbətən mükafatlandırmanın əhəmiyyətli dərəcədə daha yüksək olması ilə nəticələnsə, müəssisə mükafatı aşağıdakı tarixlər arasında bərabər əsasda bölüşdürməlidir:
- (a) işçinin ilk dəfə mükafat almaq hüququnu əldə etdiyi tarixdən (mükafatın məbləğinə sonrakı xidmətlərin təsir edib-etməməsindən asılı olmayaraq);
- (b) əmək haqqının artması halları istisna olmaqla, işçi tərəfindən sonrakı illərdə göstərilən xidmətlərin plan üzrə gələcək mükafatlandırılmaların əhəmiyyətli dərəcədə artmasına artıq səbəb olmadığı tarixə qədər.
- 73 Proqnozlaşdırılan şərti vahid metodu müəssisənin mükafatlandırılmaları cari dövrə (cari xidmət dəyərini müəyyən etmək məqsədilə) və cari və əvvəlki dövrlərə (müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərini

müəyyən etmək məqsədilə) aid etməsini tələb edir. Müəssisə, mükafatları əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırılmalar üzrə öhdəliklərin yarandığı dövrlərə aid edir. Həmin öhdəlik, müəssisənin gələcək hesabat dövrlərində ödəməyi nəzərdə tutduğu əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırılmalar müqabilində işçilər xidmət göstərdikcə yaranır. Aktuar metodlar, öhdəliyin tanınmasını əsaslandırmaq üçün, müəssisənin həmin öhdəliyi kifayət qədər etibarlı əsasda qiymətləndirməsinə yol verir.

- 74 İşçilərin göstərdiyi xidmətlər, hətta mükafatın ödənilməsi gələcəkdə xidmətlərin göstərilməsindən asılı olduqda (başqa sözlə, pensiyaların ödənilməsinə zəmanət verilmədikdə), müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin yaranmasına səbəb olur. Pensiyaların ödənilməsinə zəmanət verildiyi tarixə qədər göstərilən xidmətlər konstruktiv öhdəliyin yaranmasına səbəb olur, belə ki, hər sonrakı balans hesabatı tarixində işçinin pensiya almaq hüququnu əldə edənə qədər göstərməli olduğu gələcək xidmətlərin dəyəri azalır. Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin müəyyən edilməsi zamanı, müəssisə nəzərə almalıdır ki, bəzi işçilər zəmanətli pensiya ödənişlərinin alınması ilə əlaqədar şərtlərə uyğun olmaya bilər. Eyni şəkildə, əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı bəzi mükafatların (misal üçün, əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı tibbi xidmət) yalnız işçinin artıq müəssisədə çalışmadığı dövrdə müəyyən hadisənin baş verdiyi təqdirdə ödənilməli olmasına baxmayaraq, öhdəlik işçinin xidmətləri göstərdiyi zaman yaradılır. Bununla da müəyyən hadisənin baş verdiyi təqdirdə işçinin mükafat almaq hüququ təmin edilir. Müəyyən olunmuş hadisənin baş verəcəyi ehtimalı, öhdəliyin qiymətləndirilməsinə təsir göstərir, lakin öhdəliyin mövcud olub-olmadığını müəyyən etmir.
- 75 Öhdəlik, işçinin gələcək xidmətlərinin artıq pensiya ödənişin əhəmiyyətli dərəcə artımına səbəb olmadığı tarixə qədər artır. Beləliklə, bütün pensiya ödənişləri həmin tarixdə və ya bu tarixdən əvvəl sona çatan dövrlərə aid edilir. Ödənişlər planda müəyyən olunan formulaya əsasən ayrıca hesabət dövrlərinə bölüşdürülür. Lakin əgər işçi tərəfindən sonrakı illərdə göstərilən xidmətlər əvvəlki illərə nisbətən mükafatlandırmanın əhəmiyyətli dərəcədə daha yüksək olması ilə nəticələnsə, müəssisə mükafatı işçi tərəfindən sonrakı illərdə göstərilən xidmətlərin plan üzrə gələcək mükafatlandırmaların əhəmiyyətli dərəcədə artmasına artıq səbəb olmadığı tarixə qədər bərabər əsasda bölüşdürməlidir.
- 76 Pensiya ödənişi məbləğinin hər xidmət ili üzrə təqaüdə çıxma anında olan əmək haqqının sabit payı olduğu hallarda, əmək haqqının gələcək artımı balans hesabatı tarixinə qədər göstərilən xidmətlər üzrə öhdəliyin yerinə yetirilməsi üçün tələb olunan məbləğə təsir edəcək, lakin əlavə öhdəlik yaratmayacaq. Beləliklə:
- (a) 72-ci maddənin (b) bəndinin məqsədləri baxımından əmək haqqının artımı, hətta pensiya ödənişinin təqaüdə çıxma anında olan əmək haqqının məbləğindən asılı olduğu hallarda, əlavə pensiya ödənişinə səbəb olmur; və
  - (b) hər dövrə aid edilən pensiya məbləği, onun əlaqədar olduğu əmək haqqının sabit payıdır.

Aktuar fərziyyələr

- 77 Aktuar fərziyyələr qərəzsiz və qarşılıqlı uyğun olmalıdır.
- 78 Aktuar fərziyyələr, əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonra pensiya ödənişlərinin təmin olunması üzrə son xərcləri müəyyən edəcək dəyişkənlərin müəssisə tərəfindən müəyyən olunan ən yaxşı qiymətidir. Aktuar fərziyyələr aşağıdakılardan ibarətdir:
- (a) pensiya almaq hüququna malik, müəssisədə hal-hazırda işləyən və keçmiş işçilərin (və onların öhdəsində olan şəxslərin) gələcək xarakteristikaları barədə

demoqrafik fərziyyələr. Demoqrafik fərziyyələr aşağıdakı aspektləri nəzərdən keçirir:

- (i) həm işçinin müəssisədə çalışdığı dövrdə, həm də əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonra ölüm faizi;
  - (ii) işçilərin axını, əlillik və vaxtından əvvəl təqaüdə çıxma dərəcəsi;
  - (iii) pensiya almaq hüququna malik, öhdəsində şəxslərin olduğu plan üzvlərinin payı; və
  - (iv) tibbi təminat planlarının istifadə olunma dərəcəsi; və
- (b) aşağıdakılarla əlaqədar maliyyə fərziyyələri:
- (i) diskont dərəcəsi;
  - (ii) gələcək əmək haqqı və pensiya səviyyələri;
  - (iii) tibbi təminat üzrə müavinətlər ilə əlaqədar – əhəmiyyətli olduğu təqdirdə, ərizələrin işlənməsi və müavinətlərin ödənişi üzrə xərclər daxil olmaqla, tibbi təminat üzrə gələcək xərclər; və
  - (iv) plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir səviyyəsi.

- 79 Aktuar fərziyyələr ehtiyatla irəli sürülərsə və həddindən artıq konservativ olmazsa, qərəzsiz sayılır.
- 80 Aktuar fərziyyələr inflyasiya, əmək haqqının artım dərəcəsi, plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir səviyyəsi və diskont dərəcəsi kimi faktorlar arasında iqtisadi əlaqələri əks etdirərsə, qarşılıqlı uyğun sayılır.
- 81 Müəssisə, qiymətləndirmələrin (inflyasiya dərəcəsinə görə düzəliş edilmiş) real ifadədə təqdim edilməsinin daha etibarlı olduğu və ya pensiya məbləğinin indeksləşdirildiyi və eyni valyutada və eyni şərtlər əsasında indeksləşdirilmiş istiqrazlar üzrə kifayət qədər dərin bazar mövcud olduğu hallar istisna olmaqla, diskont dərəcəsinə və digər maliyyə fərziyyələrini nominal (qoyulmuş) ifadədə müəyyən edir.
- 82 Maliyyə fərziyyələri, öhdəliklərin yerinə yetirilməli olduğu dövr üzrə balans hesabatı tarixinə mövcud olan bazar proqnozlarına əsaslanmalıdır.

Aktuar fərziyyələr: diskont dərəcəsi

- 83 Əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonra pensiya ödənişləri (həm maliyyələşdirilmiş, həm də maliyyələşdirilməmiş) üzrə öhdəlikin diskontlaşdırılması üçün istifadə olunan dərəcə, yüksək səviyyəli korporativ istiqrazların balans hesabatı tarixinə bazar gəlirliliyinə istinadən müəyyən olunmalıdır. Həmin istiqrazlar üzrə kifayət qədər dərin bazar mövcud olmadıqda hökumət istiqrazları üzrə bazar gəlirliliyi (balans hesabatı tarixinə) istifadə olunmalıdır. Korporativ və ya hökumət istiqrazlarının valyutası və qiymətləndirilən şərtləri əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonra pensiya ödənişləri üzrə öhdəliklərin valyutası və şərtlərinə uyğun olmalıdır.
- 84 Diskont dərəcəsi pensiya ödənişlərinin qiymətləndirilən müddətini əks etdirir. Təcrübədə müəssisə adətən, pensiya ödənişlərinin qiymətləndirilən müddətini, məbləğini və valyutasını əks etdirən vahid orta çəkili diskont dərəcəsi tətbiq etməklə buna nail olur.
- 85 Bəzi hallarda, bütün gözlənilən pensiya ödənişlərinin ödəmə müddətinə uyğun olan uzunmüddətli istiqrazlar üzrə kifayət qədər dərin bazar mövcud olmaya bilər. Belə hallarda, müəssisə müvafiq qısamüddətli ödənişlərin diskontlaşdırılması üçün tətbiq olunan cari bazar dərəcələrini istifadə edir və cari bazar dərəcələrinin ekstrapolyasiyası

vasitəsilə uzunmüddətli öhdəliklər üzrə diskont dərəcəsini hesablayır. Ödənişlərin təyin edildiyi plan üzrə öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərinin ümumi məbləğinin, ödənilməsi mövcud olan korporativ və hökumət istiqrazlarının son ödəmə müddətindən kənara çıxan pensiyaların bir qisminə tətbiq edilən diskont dərəcəsinə qarşı həssas olması ehtimal olunmur.

- 86 Faiz xərcləri, öhdəliklərdə hər hansı əhəmiyyətli dəyişikliklər nəzərə alınmaqla, dövrün əvvəlinə müəyyən olunmuş diskont dərəcəsinin həmin dövr ərzində ödənişlərin təyin edildiyi plan üzrə öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərinə vurulması ilə hesablanır. Öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri balans hesabatında tanınmış öhdəlik məbləğindən fərqlənəcək, belə ki, həmin öhdəlik hər hansı plan aktivlərinin ədalətli dəyəri çıxılmaqla tanınmış və bəzi aktuar mənfəət və zərərlər və keçmiş xidmətlərin dəyəri dərhal tanınmamışdır.

Aktuar fərziyyələr: əmək haqları, mükafatlar və tibbi təminat xərcləri

- 87 Əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırma üzrə öhdəliklərin qiymətləndirilməsi üçün hər hansı əsas aşağıdakı məbləğləri əks etdirməlidir:
- (a) əmək haqlarında qiymətləndirilmiş gələcək artımı;
  - (b) balans hesabatı tarixinə planın şərtlərinə uyğun olaraq qoyulan (və ya plan şərtlərindən kənara çıxan hər hansı konstruktiv öhdəliyin nəticəsi olan) mükafatlandırma; və
  - (c) ödənişlərin təyin edildiyi plan üzrə ödənilməli olan pensiya məbləğlərinə təsir edən hər hansı dövlət pensiyalarının səviyyəsində qiymətləndirilmiş gələcək dəyişikliklər, yalnız əgər onlar:
    - (i) balans hesabatı tarixinə qədər qüvvəyə minmişsə; və ya
    - (ii) keçmiş təcrübə və ya digər etibarlı dəlillər göstərir ki, həmin dövlət pensiyaları hər hansı əvvəlcədən təxmin edilə bilən şəkildə dəyişəcək (misal üçün, ümumi qiymət və ya əmək haqqı səviyyələrində dəyişikliklərə uyğun olaraq).
- 88 Əmək haqlarında gələcək artımın qiymətləndirilməsi zamanı inflyasiya, vəzifə, işdə irəliləyiş və işçi qüvvəsi bazarında tələb və təklif kimi digər uyğun faktorlar nəzərə alınır.
- 89 Əgər planın (və ya plan şərtlərindən kənara çıxan hər hansı konstruktiv öhdəliyin) rəsmi şərtlərində müəssisənin pensiya məbləğlərinə gələcək dövrlərdə dəyişiklik etməsi tələb olunursa, öhdəliyin qiymətləndirilməsi həmin dəyişiklikləri əks etdirir. Bu, misal üçün aşağıdakı hallarda baş verir:
- (a) müəssisə, misal üçün inflyasiya təsirinin aradan qaldırılması üçün pensiyaların artırılmasına dair keçmiş təcrübəyə malikdir və bu təcrübənin gələcəkdə dəyişiləcəyi barədə heç bir dəlil mövcud deyil; və ya
  - (b) aktuar mənfəət artıq tanınmışdır və müəssisə, istər planın (və ya plan şərtlərindən kənara çıxan hər hansı konstruktiv öhdəliyin) rəsmi şərtlərinə, istərsə də qanunvericiliyə əsasən planda yaranan hər hansı artıqlığı plan iştirakçılarının faydası üçün istifadə etməlidir
- 90 Aktuar fərziyyələr, balans hesabatı tarixində planın (və ya konstruktiv öhdəliyin) rəsmi şərtlərində nəzərdə tutulmayan gələcək pensiya dəyişikliklərini əks etdirmir. Belə dəyişikliklər aşağıdakı məbləğlərdə əks olunacaq:
- (a) keçmiş xidmətlərin dəyəri, onların dəyişikliyə qədər göstərilən xidmətlər üzrə mükafatları dəyişdirdiyi dərəcədə; və
  - (b) dəyişiklikdən sonrakı dövrlər üzrə cari xidmət dəyəri, onların dəyişiklikdən sonra göstərilən xidmətlər üzrə mükafatları dəyişdirdiyi dərəcədə.

- 91 Əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı bəzi mükafatlandırmalar dövlət pensiyaları və ya dövlət tibbi təminatı kimi dəyişənlər ilə əlaqədardır. Belə mükafatlandırmaların qiymətləndirilməsi, keçmiş təcrübə və digər etibarlı dəlillərə əsaslanaraq, həmin dəyişənlərdə gözlənilən dəyişiklikləri əks etdirir.
- 92 Tibbi təminat üzrə xərclər ilə əlaqədar fərziyyələr, inflyasiya və tibbi təminat üzrə xərclərdə spesifik dəyişikliklər ilə şərtləndirilən tibbi xidmətlər üzrə xərclərdə gələcək dəyişiklikləri nəzərə almalıdır
- 93 Əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı tibbi təminat üzrə imtiyazların qiymətləndirilməsi, tibbi yardım almaq üçün gələcək müraciətlərin tezliyi və səviyyəsi və həmin müraciətlərə cavab verilməsinin xərcləri barədə fərziyyələrin edilməsini tələb edir. Müəssisə, gələcək tibbi xərcləri müəssisənin təcrübəsinə dair məlumat əsasında qiymətləndirir (lazım olduqda digər müəssisələr, sığorta şirkətləri, tibb müəssisələri və digər mənbələrdən olan məlumatlar əlavə olunmaqla). Gələcək tibbi xərclərin qiymətləndirilməsi texniki irəliləyişin təsirini, tibbi xidmətlərin göstərilməsi və istehlakı sxemində dəyişiklikləri və plan iştirakçılarının səhhətindəki dəyişiklikləri nəzərdə tutur.
- 94 Müraciətlərin tezliyi və səviyyəsi işçilərin (və onların öhdəliyində olan şəxslərin) yaşı, səhhətinin vəziyyəti və cinsi kimi faktorlara qarşı həssasdır və coğrafi yerləşmə kimi digər faktorlara qarşı həssas ola bilər. Buna görə də, keçmiş məlumatlara düzəlişlər, əhalinin demoqrafik tərkibinin keçmiş məlumatların əsaslandığı əhalinin demoqrafik tərkibinə nisbətən dəyişildiyi dərəcədə edilir. Bu məlumatlara həmçinin, keçmiş tendensiyaların davam etməyəcəyi haqqında etibarlı dəlillər mövcud olduğu təqdirdə düzəliş edilir
- 95 Əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı bəzi tibbi təminat planları, planda nəzərdə tutulan tibbi təminat xərclərinin ödənilməsi üçün, işçilərin pul qoyuluşu etmələrini tələb edir. Gələcək tibbi təminat üzrə xərclərin qiymətləndirilməsi zamanı, balans hesabatı tarixində planın şərtlərinə uyğun olaraq (və ya bu şərtlərdən kənara çıxan hər hansı konstruktiv öhdəlik ilə əlaqədar) hər hansı bu növ qoyuluşlar nəzərə alınır. Belə qoyuluşlarda dəyişikliklər keçmiş xidmətlərin dəyəri və ya, tətbiq olunmuş hallarda, sekvestrələr ilə nəticələnir. Tibbi yardım üçün müraciət edən işçilərə xidmət göstərilməsi üzrə xərclər dövlət və ya digər tibb müəssisələri tərəfindən təmin olunan imtiyazlar hesabına azaldıla bilər.

Aktuar mənfəət və zərər

- 96 Bu Standartın 58-ci maddəsinə uyğun olaraq ödənişlərin təyin edildiyi plan üzrə öhdəliklərin qiymətləndirilməsi zamanı müəssisə, 62-ci maddəyə əsasən, əgər keçmiş hesabat dövrünün sonuna yığılmış tanınmayan aktuar mənfəət və zərərlər aşağıdakı məbləğlərdən daha böyük olandan artıq olarsa, aktuar mənfəət və zərərlərin müvafiq payını (97-ci maddədə göstəriləni kimi) gəlir və xərclər kimi tanımalıdır:
- (a) həmin tarixə ödənişlərin təyin edildiyi plan üzrə öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərinin 10%-i (plan aktivləri çıxılmazdan əvvəl); və
- (b) həmin tarixə hər hansı plan aktivlərinin ədalətli dəyərinin 10%-i.
- Bu məhdudiyyətlər ödənişlərin təyin edildiyi hər plan üzrə ayrılıqda hesablanmalı və tətbiq olunmalıdır.
- 97 Ödənişlərin təyin edildiyi hər plan üzrə ödənilməli olan aktuar mənfəət və zərərlərin payı, planda iştirak edən işçilərin gözlənilən orta xidmət müddətinə bölünən 96-ci maddəyə uyğun olaraq müəyyən edilmiş artıq məbləğdir. Lakin, mənfəət və zərərlərə

eyni hesablama bazasının tətbiq edilməsi və bu bazanın dövrdən dövrə ardıcıl olaraq istifadə edilməsi şərtilə, müəssisə aktuar mənfəət və zərərlərin daha tez tanınması ilə nəticələnenək hər hansı sistemətik metod tətbiq edə bilər. Müəssisə həmin metodu, hətta aktuar mənfəət və zərərlər 96-ci maddədə göstərilən məhdudiyətlər çərçivəsində olarsa, tətbiq edə bilər

- 98 Əgər 97-ci maddədə buna yol verilsə, müəssisə, aktuar mənfəət və zərərlərin yarandığı dövrdə tanınması siyasətini qəbul edir. Müəssisə, aşağıdakılara da eyni şəkildə davranılması şərtilə, 99-101-ci maddələrə uyğun olaraq onları mənfəət və zərərdən kənarında tanıya bilər:
- (a) ödənişlərin təyin edildiyi bütün pensiya planları; və
  - (b) bütün aktuar mənfəət və zərərlər.
- 99 Bu Standartın 98-ci maddəsinə uyğun olaraq mənfəət və zərərdən kənarında tanınan aktuar mənfəət və zərərlər, yalnız 1 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartında göstərilən maddələrin daxil olduğu "tanınmış gəlirlər və xərclər haqqında hesabat" adlı kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatda təqdim olunmalıdır. Müəssisə, aktuar mənfəət və zərərləri 1 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartına istinad edilən kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatın sütunlu formasında və ya 1 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartında göstərilən maddələri daxil edən hər hansı digər formalarda göstərməməlidir.
- 100 Aktuar mənfəət və zərərləri 98-ci maddəyə uyğun olaraq tanıyan müəssisə həmçinin, 61-ci maddənin (b) bəndində qoyulan məhdudiyətdən yaranan hər hansı düzəlişləri mənfəət və ya zərər haqqında hesabatdan kənarında, "tanınmış gəlirlər və xərclər haqqında hesabat"da tanımalıdır.
- 101 Aktuar mənfəət və zərərlər, eləcə də "tanınmış gəlirlər və xərclər haqqında hesabat"da tanınmış 61-ci maddənin (b) bəndində qoyulan məhdudiyətdən yaranan hər hansı düzəlişlər dərhal bölüşdürülməmiş mənfəətdə tanınmalıdır. Onlar sonrakı dövrün mənfəət və ya zərərinə tanınmamalıdır.
- 102 Aktuar mənfəət və zərərlər həm ödənişlərin təyin edildiyi plan üzrə öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərində, həm də hər hansı əlaqədar plan aktivlərinin ədalətli dəyərində artım və ya azalmalardan yarana bilər.
- 103 Uzun müddətdə aktuar mənfəət və zərərlər qarşılıqlı əvəzləşdirilə bilər. Bu səbəbdən, əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırılmalar üzrə öhdəliklərin qiymətləndirilməsi ən yaxşı qiymətdən kənarlaşmalar diapazonu ("dəhlizi") kimi baxıla bilər. Müəssisənin həmin diapazona düşən aktuar mənfəət və zərərləri tanımasına yol verilir, lakin tələb olunmur. Bu Standart, müəssisənin ən azından, "üstəgəl-çık 10%" məbləğində müəyyən olunan diapazondan kənarında çıxan aktuar mənfəət və zərərlərin müəyyən payını tanımasını tələb edir. Standart həmçinin, daha tez tanınma üzrə sistemətik metodların tətbiqinə yol verir (həmin metodların 97-ci maddədə göstərilən şərtlərə cavab verməsi şərtilə). Həmin yol verilən metodlara, misal üçün həm "dəhliz" çərçivəsində, həm də ondan kənarında olan bütün aktuar mənfəət və zərərlərin dərhal tanınması daxildir. 156-cı maddənin (b)(iii) bəndində, sonrakı aktuar mənfəətin uçotu zamanı keçid öhdəliyinin hər hansı tanınmayan hissəsinin nəzərə alınması vacibliyini izah edir.

Keçmiş xidmətlərin dəyəri

- 104 Bu Standartın 58-ci maddəsinə uyğun olaraq ödənişlərin təyin edildiyi plan üzrə öhdəliklərin qiymətləndirilməsi zamanı müəssisə, 62-ci maddəyə əsasən, keçmiş xidmətlərin dəyərini, pensiya ödənişlərinə zəmanət verilənə qədər, xətti metod əsasında orta vaxt müddəti ərzində xərc kimi tanımalıdır. Ödənişlərin təyin edildiyi planın təqdimatından dərhal sonra və ya həmin plana edilən dəyişikliklər nəticəsində pensiya ödənişlərinə zəmanət verildiyi dərəcədə, müəssisə keçmiş xidmətlərin dəyərini dərhal tanımalıdır.
- 105 Keçmiş xidmətlərin dəyəri müəssisə ödənişlərin təyin edildiyi pensiya planını təqdim etdikdə və ya qüvvədə olan plan üzrə ödənilməli olan pensiyalara dəyişiklik etdikdə yaranır. Belə dəyişikliklər pensiya ödənişlərinə zəmanət verildiyi dövrə qədər olan dövrdə işçilərin xidmətlərinə cavab olaraq edilir. Beləliklə, keçmiş xidmətlərin dəyəri, onun əvvəlki dövrlərdə göstərilmiş xidmətlərə aid olması faktından asılı olmayaraq, həmin dövr üzrə tanınır. Keçmiş xidmətlərin dəyəri düzəliş nəticəsində öhdəliklərdə dəyişiklik kimi qiymətləndirilir.
- 106 Keçmiş xidmətlərin dəyərinə aşağıdakılar daxil deyil:
- (a) əmək haqqı artımı ilə əlaqədar qabaqcadan fərz edilmiş və faktiki məbləğlər arasındakı fərqin keçmiş illərdə göstərilmiş xidmətlərə görə pensiya ödənişləri üzrə öhdəliklərə təsiri (bu halda keçmiş xidmətlərin dəyəri mövcud deyil, belə ki, aktuar fərziyyələrdə proqnozlaşdırılan əmək haqqı məbləği nəzərdə tutulur);
  - (b) pensiyaların artırılması üzrə konstruktiv öhdəliyə malik olduğu hallarda, müəssisənin öz ixtiyarı ilə pensiya məbləğlərində edilən artımın olduğundan az və ya olduğundan çox qiymətləndirilməsi (bu halda keçmiş xidmətlərin dəyəri mövcud deyil, belə ki, aktuar fərziyyələrdə belə artım nəzərdə tutulur);
  - (c) hətta artırılmış pensiya məbləğlərinin hələ rəsmi olaraq elan olunmadığı təqdirdə, planın rəsmi şərtləri (və ya bu şərtlərdən kənara çıxan konstruktiv öhdəlik) və ya qanunvericilik müəssisənin planda yaranan hər hansı artıqlığı plan iştirakçılarının maraqları üçün istifadə etməsini tələb edirsə, maliyyə hesabatlarında artıq tanınmış aktuar mənfəətdən yaranan pensiya məbləğlərində artımın qiymətləndirilməsi (öhdəliklərin bu cür artımı keçmiş xidmətlərin dəyəri yox, aktuar zərərdir);
  - (ç) yeni və ya artırılmış pensiya məbləğlərinin mövcud olmadığı təqdirdə, işçilərin pensiyalara zəmanət verilməsi üçün lazım olan tələbləri yerinə yetirməsi zamanı zəmanətli pensiya məbləğlərinin artımı (bu halda keçmiş xidmətlərin dəyəri mövcud deyil, belə ki, pensiyalar üzrə qiymətləndirilmiş xərclərin dəyəri xidmətlər göstərildikcə, cari xidmət dəyəri kimi tanınmışdır); və
  - (d) gələcək xidmətlərə görə pensiya ödənişlərini azaldan plan düzəlişlərinin təsiri (sekvestr).
- 107 Yeni pensiya ödənişləri müəyyən olunduqda və ya mövcud pensiya ödənişlərinə dəyişiklik edildikdə, müəssisə, keçmiş xidmətlərin dəyəri üzrə amortizasiya qrafikini müəyyən edir. Beləliklə, müəssisə keçmiş xidmətlərin dəyəri üzrə amortizasiya qrafikinə sekvestr və ya plan üzrə son hesablaşma aparıldıqda düzəliş edir.
- 108 Müəssisə, qüvvədə olan müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid mükafatlandırmanın məbləğini azaltdıqda, bunun nəticəsində müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərdə yaranan azalma azaldılmış pensiyaların zəmanətli olduğu dövrə qədər olan orta vaxt müddəti ərzində (mənfi) keçmiş xidmətlərin dəyəri kimi tanınır.

- 109 Müəssisə, qüvvədə olan müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid müəyyən mükafatların məbləğini azaltdıqda və eyni zamanda həmin işçilərə plan üzrə digər ödənişləri artırırdıqda, dəyişikliyi vahid xalis dəyişiklik kimi uçota alır.

Tanınma və qiymətləndirmə: planın aktivləri

Plan aktivlərinin ədalətli dəyəri

- 110 Plan aktivlərinin ədalətli dəyəri 58-ci maddəyə uyğun olaraq balans hesabatında tanınan məbləğin müəyyən olunması zamanı çıxılır.
- 111 Plan aktivləri hesabat verən müəssisənin fonda ödəməli olduğu ödənilməmiş qoyuluşları, o cümlədən müəssisə tərəfindən buraxılan və fond tərəfindən saxlanılan hər hansı transfer olunmayan maliyyə alətlərini daxil etmir. Plan aktivləri işçilərin mükafatlandırılması ilə əlaqədar olmayan hər hansı fond öhdəlikləri ilə azaldılır, misal üçün, ticarət və digər kreditor borcları və törəmə maliyyə alətlərindən yaranan öhdəliklər.
- 112 Plan aktivlərinə plan üzrə ödənilməli olan bütün və ya bəzi pensiyaların məbləğinə və müddətinə dəqiqliklə uyğun gələn sığorta polisləri daxil olduqda, həmin sığorta polislərinin ədalətli dəyəri 58-ci maddədə göstəriləndiyi kimi müvafiq öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri qəbul olunur (sığorta polisləri üzrə alınmalı məbləğlər tam olaraq bərpa oluna bilməzsə azaldılmalı olan).

Kompensasiya

- 113 Yalnız digər tərəfin müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün tələb olunan xərclərin hamısını və ya bir hissəsini kompensasiya edəcəyi həqiqətən şübhəsizdirsə, müəssisə kompensasiya hüququnu ayrıca aktiv kimi tanıya bilər. Müəssisə bu aktiv ədalətli dəyəri ilə qiymətləndirməlidir. Bütün digər baxımlardan, müəssisə həmin aktiv plan aktivləri kimi uçota almalıdır. Mənfəət və zərər haqqında hesabatda müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı ilə əlaqədar xərclər kompensasiya üzrə tanınmış məbləğ çıxılmaqla təqdim oluna bilər.
- 114 Bəzi hallarda, müəssisə, digər tərəfin (sığortaçı kimi) müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün xərclərin hamısını və ya bir hissəsini ödəyəcəyini gözləyə bilər. 11-ci maddədə göstəriləndiyi kimi, müəyyən tələblərə cavab verən sığorta polisləri plan aktivləri sayılır. Müəssisə, müəyyən tələblərə cavab verən sığorta polislərini digər plan aktivləri kimi uçota alır və 113-cü maddə tətbiq olunmur.
- 115 Sığorta polisi müəyyən tələblərə cavab verən sığorta polisi olmazsa, həmin sığorta polisi planın aktiv deyil. 113-cü maddədə aşağıdakı hallar nəzərdən keçirilir: müəssisə sığorta polisi üzrə əvəzi ödəmə almaq hüququnu 58-ci maddəyə əsasən tanınan müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin müəyyən olunması zamanı çıxılma kimi deyil, ayrıca aktiv kimi tanıyır; bütün digər aspektlərdə müəssisə həmin aktiv plan aktiv kimi uçota alır. Xüsusilə, 58-ci maddəyə əsasən tanınan müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəlik, müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı öhdəliyi üzrə və onunla əlaqədar kompensasiya hüququ üzrə məcmu xalis aktuar mənfəətin (zərərin) 96-cı və 97-ci maddələrə əsasən tanınmamış qaldığı dərəcədə artırılır (azaldılır). 131-ci maddənin (e)(iv) bəndi müəssisənin kompensasiya hüququ ilə müvafiq öhdəlik arasındakı əlaqənin qısa təsvirini açıqlamasını tələb edir.

- 116 Kompensasiya hüququ plan üzrə ödənilməli olan bütün və ya bəzi pensiyaların məbləğinə və müddətinə dəqiqliklə uyğun gələn sığorta polisindən yarandıqda, həmin kompensasiya hüququnun ədalətli dəyəri 58-ci maddədə göstəriləndiyi kimi müvafiq öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri qəbul olunur (kompensasiya tam olaraq bərpa oluna bilməzsə azaldılmalı olan).

Plan aktivləri üzrə mənfəət

- 117 Plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir, mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınan xərclərin bir komponentidir. Plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir ilə faktiki gəlir arasındakı fərq aktuar mənfəət və ya zərərdir. Bu mənfəət və ya zərər, müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı öhdəliyi üzrə aktuar mənfəət və ya zərər ilə birlikdə, 96-cı maddədə göstərilən 10%-lik məhdudiyətlər ilə müqayisə olunan xalis məbləğin müəyyən olunmasında daxil edilir.
- 118 Plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir, dövrün əvvəlində müvafiq öhdəliyin tam müddəti ərzində alınacaq gəlirlər üzrə bazar gözləntilərinə əsaslanır. Plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir, dövr ərzində saxlanılan plan aktivlərinin ədalətli dəyərində fonda ödənilən faktiki qoyuluşlar və fondan ödənilən faktiki pensiya məbləğləri nəticəsində yaranan dəyişiklikləri əks etdirir.
- 119 Plan aktivləri üzrə gözlənilən faktiki gəlirin müəyyən olunması zamanı, öhdəliyin qiymətləndirilməsi üzrə aktuar fərziyyələrə daxil edilməyən gözlənilən inzibati xərclər çıxılır.

Müəssisələrin birləşməsi

- 120 Müəssisələrin birləşməsi zamanı müəssisə, əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı pensiya ödənişlərindən yaranan aktiv və öhdəlikləri, plan aktivlərinin ədalətli dəyəri çıxılmaqla, öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri ilə tanıyır. Öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri, hətta həmin öhdəliklər alış tarixində alınan müəssisə tərəfindən hələ tanınmamış olarsa, aşağıdakıları daxil edir:
- (a) alış tarixindən əvvəl yaranan aktuar mənfəət və zərərləri (onların 10%-lik "dəhliz" sərhədlərində olub-olmamasından asılı olmayaraq);
  - (b) alış tarixinə qədər pensiyalarda dəyişikliklərdən və ya yeni planın təqdim olunmasından yaranan keçmiş xidmətlərin dəyəri; və
  - (c) 156-cı maddənin (b) bəndinin keçid müddəalarına əsasən alınan müəssisə tərəfindən tanınmayan məbləğlər.

Sekvestrlər və plan üzrə son hesablaşmalar

- 126 Müəssisə, müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı ilə əlaqədar son hesablaşmalar və ya sekvestrlər üzrə yaranan mənfəət və ya zərərləri sekvestrlər və plan üzrə son hesablaşmalar həyata keçirildiyi zaman tanınmalıdır. Plan üzrə son hesablaşmalar və ya sekvestrlər üzrə yaranan mənfəət və ya zərərlərə daxildir:
- (a) müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərində yaranan hər hansı dəyişikliklər;
  - (b) plan aktivlərinin ədalətli dəyərində yaranan hər hansı dəyişikliklər;
  - (c) 96 və 104-cü maddələrə əsasən ilkin olaraq tanınmayan əlaqədar aktuar mənfəət və ya zərərlər və keçmiş xidmətlərin dəyəri.

- 121 Sekvestrlər və plan üzrə son hesablaşmaların təsirlərinin müəyyən olunmasından əvvəl müəssisə, cari aktuar fərziyyələrdən (cari bazar faiz dərəcələri və digər bazar qiymətləri daxil olmaqla) istifadə edərək öhdəliyi (və onunla əlaqədar plan aktivlərini) yenidən qiymətləndirməlidir
- 122 Sekvestr aşağıdakı hallarda həyata keçirilir:
- (a) müəssisə, planın əhatə etdiyi işçilərin sayını rəsmi olaraq əhəmiyyətli dərəcədə azaltmalı olduqda; və ya
- (b) müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planının şərtləri dəyişdirildikdə və bununla da, cari işçilərin gələcək xidmətlərinin əhəmiyyətli hissəsi pensiyaların hesablanması artıq nəzərə alınmadıqda və ya yalnız azaldılan pensiyaların hesablanması nəzərə alındıqda.
- Sekvestr, müəssisənin bağlanması, müəyyən fəaliyyət növünün dayandırılması və planın ləğv olunması və ya dayandırılması kimi hər hansı xüsusi hadisə nəticəsində həyata keçirilə bilər. Nəticədə yaranan mənfəət və ya zərərin tanınması maliyyə hesabatlarına əhəmiyyətli təsir göstərəcəksə, hadisə sekvestr kimi təsnifləndirilmək üçün kifayət qədər əhəmiyyətlidir. Sekvestrlər adətən restrukturizasiya ilə bağlı olur. Beləliklə, müəssisə sekvestri onunla əlaqədar restrukturizasiya ilə eyni zamanda uçota alır.
- 123 Plan üzrə son hesablaşma, müəssisənin daxil olduğu və müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı şərtlərinə görə təqdim olunan pensiyaların hamısı və ya bir qismi ilə əlaqədar bütün sonrakı hüquqi və konstruktiv öhdəlikləri ləğv edən əməliyyat nəticəsində həyata keçirilir.
- 124 Bəzi hallarda müəssisə, cari və əvvəlki dövrlərdə göstərilən xidmətlər üzrə pensiyaların bir qisminin və ya hamısının maliyyələşdirilməsi üçün sığorta polisi əldə edir. Belə sığorta polisinin əldə olunması, əgər müəssisə sığortaçının sığorta polisində müəyyən olunan pensiyaları ödəmədiyi təqdirdə əlavə pensiyaların ödənilməsi üzrə hüquqi və konstruktiv öhdəliklərini saxlayarsa, plan üzrə son hesablaşma deyil. 113–116 maddələri plan aktivləri olmayan sığorta polislərinin tanınması və qiymətləndirilməsi məsələlərini şərh edir.
- 125 Plan üzrə son hesablaşma, həmin plan öhdəliyinin yerinə yetirilməsi vasitəsilə ləğv olunduğu və təqdirdə, sekvestrlər ilə eyni zamanda həyata keçirilir. Bunun nəticəsində plan fəaliyyətini dayandırır. Lakin, plan mahiyyət etibarilə eyni pensiya ödənişləri təklif edən yeni plan ilə əvəz olunarsa, onun ləğvi nə sekvestr, nə də son hesablaşma forması deyil.
- 126 Sekvestrin planın əhatə etdiyi yalnız bəzi işçilərə aid olduğu və ya öhdəliyinin yalnız bir hissəsinin yerinə yetirildiyi təqdirdə, mənfəət və zərəre əvvəllər tanınmayan keçmiş xidmətlərin dəyərinin və aktuar mənfəət və ya zərərlərin (və 156-cı maddənin (b) bəndinə əsasən tanınmamış qalan keçid maddələrinin) proporsional hissəsi daxil olur. Həmin proporsional hissə sekvestr və ya son hesablaşmadan əvvəl və sonra öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri əsasında müəyyən olunur (mövcud şərtlər daxilində digər metod daha rəasional olmazsa).

Təqdimat

Qarşılıqlı əvəzləşdirmə

- 127 Bir plan ilə əlaqədar aktiv və digər plan ilə əlaqədar öhdəlik, ancaq və ancaq, aşağıdakı şərtlər ödəndikdə qarşılıqlı əvəz olunur:

- (a) müəssisə, bir planda yaranan artıqlığı digər plan ilə əlaqədar öhdəliyin yerinə yetirilməsi üçün istifadə etmək qanuni hüququna malik olduqda; və
- (b) müəssisənin ya hesablaşmanı netto əsasında həyata keçirmək, ya da eyni vaxtda bir planda yaranan artıqlığı realizasiya etmək və digər plan ilə əlaqədar öhdəliyi yerinə yetirmək niyyəti olduqda.

Qısamüddətli/uzunmüddətli fərqləndirməsi

- 128 Bu standart əmək fəaliyyətindən sonrakı mükafatlandırmalar üzrə yaranan aktiv və öhdəliklərin qısamüddətli və uzunmüddətli aktiv və öhdəliklərə ayrılmasını tələb etmir.

Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmalar üzrə xərclərin maliyyə komponentləri

- 129 Bu standart müəssisənin cari xidmət dəyərini, faiz xərclərini və plan aktivləri üzrə gözlənilən gəliri mənfəət və zərər haqqında hesabatda vahid gəlir və ya xərc maddəsi kimi təqdim etməli olduğunu müəyyən etmir.

Məlumatın açıqlanması

- 130 Müəssisə, maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinə müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planlarının xarakterini və dövr ərzində həmin planlarda baş verən dəyişikliklərin maliyyə nəticələrini qiymətləndirməyə imkan verən məlumatları açıqlamalıdır.
- 131 Müəssisə, müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planları üzrə aşağıdakı məlumatları açıqlamalıdır:
- (a) aktuar mənfəət və zərərlərin tanınması üzrə müəssisənin uçot siyasətini.
  - (b) plan növünün ümumi təsviri.
  - (c) dövr ərzində aşağıdakıların hər birinə aid oluna bilən təsirlər ayrıca göstərilməklə, dövrün əvvəlinə və sonuna müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərinin uyğunlaşdırılması:
    - (i) cari xidmət dəyəri,
    - (ii) faiz xərcləri,
    - (iii) planın iştirakçıları tərəfindən edilən qoyuluşlar,
    - (iv) aktuar mənfəət və zərərlər,
    - (v) müəssisənin təqdimat valyutasından fərqli valyutada qiymətləndirilən plan üzrə xarici valyuta məzənnələrində dəyişikliklər,
    - (vi) ödənilmiş pensiyalar,
    - (vii) keçmiş xidmətlərin dəyəri,
    - (viii) müəssisələrin birləşməsi,
    - (ix) sekvestrlər və
    - (x) plan üzrə son hesablaşmalar.
  - (ç) müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin tam olaraq maliyyələşdirilməyən və tam və ya qismən maliyyələşdirilən planlardan yaranan məbləğlərə ayrılması.
  - (d) dövr ərzində aşağıdakıların hər birinə aid oluna bilən təsirlər ayrıca göstərilməklə, dövrün əvvəlinə və sonuna 113 maddəsinə uyğun olaraq aktiv kimi tanınan hər

hansı kompensasiya hüququnun və plan aktivlərinin ədalətli dəyərinin uyğunlaşdırılması:

- (i) plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir,
  - (ii) aktuar mənfəət və zərərlər,
  - (iii) müəssisənin təqdimat valyutasından fərqli valyutada qiymətləndirilən plan üzrə xarici valyuta məzənnələrində dəyişikliklər,
  - (iv) işəgötürən tərəfindən edilən qoyuluşlar,
  - (v) planın iştirakçıları tərəfindən edilən qoyuluşlar,
  - (vi) ödənilmiş pensiyalar,
  - (vii) müəssisələrin birləşməsi və
  - (viii) plan üzrə son hesablaşmalar.
- (e) ən azından aşağıdakılar göstərilməklə, (c) bəndində müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərinin və (d) bəndində plan aktivlərinin ədalətli dəyərinin balans hesabatında tanınan aktiv və öhdəliklərə uyğunlaşdırılması:
- (i) balans hesabatında tanınmayan xalis aktuar mənfəət və ya zərərlər;
  - (ii) balans hesabatında tanınmayan keçmiş xidmətlərin dəyəri;
  - (iii) 61-ci maddənin (b) bəndində göstərilən məhdudiyətə görə aktiv kimi tanınmayan hər hansı məbləğ;
  - (iv) 113 maddəsinə uyğun olaraq aktiv kimi tanınan hər hansı kompensasiya hüququnun balans hesabatı tarixinə ədalətli dəyəri (kompensasiya hüququ və onunla bağlı öhdəlik arasında əlaqənin qısa təsviri ilə); və
  - (v) balans hesabatında tanınan digər məbləğlər.
- (ə) aşağıdakılardan hər biri üzrə mənfəət və zərərdə tanınan ümumi xərclər və onların daxil olduğu müvafiq maddələr:
- (i) cari xidmət dəyəri;
  - (ii) faiz xərcləri;
  - (iii) plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir;
  - (iv) 113 maddəsinə uyğun olaraq aktiv kimi tanınan hər hansı kompensasiya hüququ üzrə gözlənilən gəlir;
  - (v) aktuar mənfəət və zərərlər;
  - (vi) keçmiş xidmətlərin dəyəri;
  - (vii) plan üzrə hər hansı sekvestr və ya son hesablaşmaların təsiri; və
  - (viii) 61-ci maddənin (b) bəndində göstərilən məhdudiyətinin təsiri.
- (f) aşağıdakılardan hər biri üzrə tanınmış gəlir və xərclər haqqında hesabatda tanınan ümumi məbləğlər:
- (i) aktuar mənfəət və zərərlər; və
  - (ii) 61-ci maddənin (b) bəndində göstərilən məhdudiyətinin təsiri.
- (g) 98 maddəsinə uyğun olaraq aktuar mənfəət və zərərləri tanınmış gəlir və xərclər haqqında hesabatda tanıyan müəssisələr üçün, tanınmış gəlir və xərclər haqqında hesabatda tanınan aktuar mənfəət və zərərlərin məcmu dəyəri.
- (ğ) kapital alətlərinin, borc alətlərinin, əmlakın və bütün digər aktivlərin daxil olmalı olduğu, lakin bunlarla məhdulşmayan plan aktivlərinin hər əsas kateqoriyası üzrə, hər əsas kateqoriyanın ümumi plan aktivlərinin ədalətli dəyərindəki faizi və ya məbləği.
- (h) plan aktivlərinin ədalətli dəyərinə aşağıdakı maddələr üzrə daxil edilən məbləğlər:
- (i) müəssisənin öz maliyyə alətlərinin hər kateqoriyası; və

- (ii) müəssisənin tutduğu hər hansı əmlak və ya istifadə etdiyi digər aktivlər.
- (x) plan aktivlərinin əsas kateqoriyalarının təsiri daxil olmaqla, aktivlər üzrə gözlənilən ümumi gəlir dərəcəsinin müəyyən olunması üçün istifadə olunan metodun mətni təsviri.
- (i) plan aktivləri üzrə, o cümlədən 113 maddəsinə uyğun olaraq aktiv kimi tanınan hər hansı kompensasiya hüququ üzrə faktiki gəlir.
- (i) tətbiq olunduğu hallarda aşağıdakı maddələr daxil olmaqla, balans hesabatı tarixində istifadə olunan əsas aktuar fərziyyələr:
  - (i) diskont dərəcələri;
  - (ii) maliyyə hesabatlarında təqdim olunan dövrlər üzrə hər hansı plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir dərəcələri;
  - (iii) maliyyə hesabatlarında təqdim olunan dövrlər üzrə 113-cü maddəyə uyğun olaraq aktiv kimi tanınan hər hansı kompensasiya hüququ üzrə gözlənilən gəlir dərəcələri;
  - (iv) əmək haqqlarında (və gələcək pensiya artımları üçün əsas kimi planın rəsmi və ya konstruktiv şərtlərində göstərilən indeks və ya digər dəyişənlərdə dəyişikliklərdə) gözlənilən artım dərəcələri;
  - (v) tibbi təminat xərclərində dəyişiklik tendensiyaları; və
  - (vi) istifadə olunan hər hansı digər əhəmiyyətli aktuar fərziyyələr.

Müəssisə hər aktuar fərziyyə haqqında məlumatları sadəcə olaraq iki müxtəlif faiz və ya digər dəyişənlər arasında nisbət kimi deyil, mütləq ifadədə (misal üçün, mütləq faiz kimi) açıqlamalıdır.
- (j) tibbi təminat xərclərində fərz olunan dəyişiklik tendensiyalarında bir faizlik artımın və bir faizlik azalmanın aşağıdakı maddələrə təsiri:
  - (i) əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı xalis dövrü tibbi təminat xərclərinin cari xidmət dəyəri və faiz xərcləri komponentlərinin məcmusu; və
  - (ii) tibbi təminat xərcləri üzrə əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı yığılmış pensiya öhdəlikləri.

Bu açıqlamaların məqsədləri baxımından bütün digər fərziyyələr sabit saxlanmalıdır. İnflyasiyanın yüksək olduğu iqtisadiyyatlarda fəaliyyət göstərən planlar üçün, inflyasiya dərəcəsinin aşağı olduğu iqtisadiyyatlarda bir faizlik artım və ya azalmanın təsiri ilə eyni olan tibbi təminat xərclərində fərz olunan dəyişiklik tendensiyalarında artım və ya azalmanın təsiri açıqlanmalıdır.
- (k) cari illik dövr və əvvəlki dörd illik dövrlər üzrə aşağıdakı maddələrin məbləğləri:
  - (i) müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri, plan aktivlərinin ədalətli dəyəri və planda artıqlıq və ya defisit; və
  - (ii) aşağıdakı maddələr üzrə təcrübədən irəli gələn düzəlişlər:
    - (A) balans hesabatı tarixinə olan plan öhdəliklərinin (1) məbləği və ya (2) faizi kimi göstərilən plan öhdəlikləri və
    - (B) balans hesabatı tarixinə olan plan aktivlərinin (1) məbləği və ya (2) faizi kimi göstərilən plan aktivləri.
- (q) müəyyən oluna biləcəyi dərəcədə, balans hesabatı tarixindən sonra başlayan illik dövr ərzində plana ödəniləcəyi gözlənilən qoyuluşların işəgötürən tərəfindən müəyyən olunan ən yaxşı qiyməti..

132 Bu Standartın 131-ci maddəsi plan növünün ümumi təsvirini tələb edir. Belə təsvir, misal üçün orta əmək haqqı dərəcəsinə əsaslanan planları təqaüdə çıxma anında mövcud olan əmək haqqına əsaslanan planlardan və əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı tibbi təminat planlarından fərqləndirir. Planın təsvirinə 56-cı maddəyə uyğun olaraq müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin

qiymətləndirilməsinə daxil edilən konstruktiv öhdəliklərə səbəb olan qeyri-rəsmi praktikalar daxil edilməlidir. Sonrakı təfəsilatlar tələb olunmur.

- 133 Müəssisənin birdən artıq müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı olduqda məlumatlar cəm şəklində, hər plan üzrə ayrıca və ya təqdim olunan məlumatların daha faydalı olması prinsipi əsasında rəsmiləşdirilən qruplar üzrə açıqlana bilər. Məlumatları aşağıdakı kriteriyalar əsasında qruplaşdırmaq faydalı ola bilər:
- (a) planların coğrafi mövqeyi, misal üçün yerli planlar ilə xarici planların fərqləndirilməsi; və ya
  - (b) planların müxtəlif əhəmiyyətli risklərə məruzluğu, misal üçün orta əmək haqqı dərəcəsinə əsaslanan planların təqaüdə çıxma anında mövcud olan əmək haqqına əsaslanan planlardan və əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı tibbi təminat planlarından fərqləndirilməsi.
- Müəssisə plan qrupları üzrə məlumatları cəm şəklində açıqladıqda, belə açıqlamalar orta çəkili göstəricilər şəklində və ya göstəricilərin nisbətən dar diapazonunda təmin olunmalıdır.
- 134 Bu Standartın 32-ci maddəsi müəyyən edilmiş haqlar üzrə pensiya planı kimi uçota alınan işəgötürənlər qrupunun müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planları haqqında əlavə açıqlamalar tələb edir..
- 135 *“Əlaqəli tərəflər haqqında məlumatın açıqlanması üzrə”* 25 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartı ilə tələb olunduqda, müəssisə aşağıdakı məlumatları açıqlamalıdır:
- (a) əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı pensiya planları üzrə əlaqəli tərəflərlə əməliyyatlar; və
  - (b) əsas idarəetmə personalına əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırılmalar.
- 136 *“Qiymətləndirilmiş öhdəliklər, şərti öhdəliklər və şərti aktivlər üzrə”* adlı 10 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartı ilə tələb olunduqda, müəssisə əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırılmalar üzrə öhdəliklərdən yaranan şərti öhdəlikləri açıqlamalıdır.

Digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırılmaları

- 137 Digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırılmalarına misal olaraq aşağıdakılar göstərilə bilər:
- (a) uzunmüddətli iş stajı olan işçilərə verilən uzunmüddətli ödənişli məzuniyyətlər və yaradıcılıq məzuniyyətləri kimi uzunmüddətli ödənişli məzuniyyətlər;
  - (b) yubiley və ya uzunmüddətli xidmətə görə digər mükafatlandırılmalar;
  - (c) əmək qabiliyyətinin itirilməsinə görə uzunmüddətli müavinətlər;
  - (ç) işçinin xidmətləri göstərdiyi dövrdən sonra on iki ay və ya daha uzun müddət ərzində ödənilməli olan mənfəətdə iştirak payları və mükafatlar; və
  - (d) qazanıldığı dövrdən sonra on iki ay və ya daha uzun müddət ərzində ödənilən təxirə salınmış kompensasiyalar.
- 138 Digər uzunmüddətli mükafatlandırılmaların qiymətləndirilməsi adətən əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırılmaların qiymətləndirilməsi ilə eyni qeyri-müəyyənlik dərəcəsinə məruz olmur. Bundan əlavə, digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırılmalarının təqdimatı və ya onlara dəyişikliklər nadir hallarda məbləğ baxımından əhəmiyyətli keçmiş xidmətlərin dəyərinin yaranmasına səbəb olur. Bu

səbəblər üzündən, hazırkı Standart digər uzunmüddətli mükafatlandırmalar üzrə sadələşdirilmiş uçot metodunun tətbiqini tələb edir. Həmin metod ilə əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırmaların uçotu metodu arasındakı fərqlər aşağıdakılardan ibarətdir:

- (a) aktuar mənfəət və zərərlər dərhal tanınır və "dəhliz" məhdudiyyətləri tətbiq olunmur; və
- (b) keçmiş xidmətlərin tam dəyəri dərhal tanınır.

Tanınma və qiymətləndirmə

- 139 Digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırmaları üzrə tanınan öhdəlik məbləği aşağıdakı məbləğlərin xalis dəyərində bərabər olmalıdır:
- (a) balans hesabatı tarixində müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri;
  - (b) çıxılsın, hesabına öhdəliklərin birbaşa yerinə yetirilməli olduğu balans hesabatı tarixində plan aktivlərinin ədalətli dəyəri (mövcuddursa).

Öhdəliyin qiymətləndirilməsi zamanı müəssisə, 58 və 66-cı maddələr istisna olmaqla, 53-95-ci maddələri tətbiq etməlidir. Kompensasiya hüququnun tanınması və qiymətləndirilməsi zamanı müəssisə 113 maddəsini tətbiq etməlidir.

- 140 Digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırmaları üzrə müəssisə aşağıdakı məbləğlərin xalis dəyərini xərc və ya (61-ci maddəyə əsasən) gəlir kimi tanımalıdır (əgər digər standart həmin məbləğlərin aktivlərin dəyərində daxil edilməsini tələb etməzsə və ya buna yol verməzsə):
- (a) cari xidmətləri dəyəri;
  - (b) faiz xərcləri;
  - (c) hər hansı plan aktivləri və aktiv kimi tanınan hər hansı kompensasiya hüququ üzrə gözlənilən gəlir;
  - (ç) dərhal tanınmalı olan aktuar mənfəət və zərərlər;
  - (d) dərhal tanınmalı olan keçmiş xidmətlərin dəyəri; və
  - (e) hər hansı sekvestr və ya plan üzrə son hesablaşmaların təsiri.

- 141 Digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırmalarının bir forması əmək qabiliyyətinin itirilməsinə görə uzunmüddətli müavinətlərdir. Mükafatlandırmanın səviyyəsi xidmət müddətindən asılıdırsa, öhdəlik xidmətlərin göstərilməsi anında yaranır. Həmin öhdəliyin qiymətləndirilməsi ödənişin və bu ödənişin həyata keçiriləcəyi vaxt müddətinin tələb olunacağı ehtimalını əks etdirir. Əgər mükafatlandırmanın səviyyəsi xidmət müddətindən asılı olmayaraq əmək qabiliyyətini itirmiş istənilən şəxs üçün eynidirsə, həmin mükafatlandırmanın gözlənilən dəyəri əmək qabiliyyətinin uzunmüddətli itirilməsinə səbəb olan hadisənin baş verdiyi anda tanınır.

Məlumatın açıqlanması

- 142 Bu standart digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırmaları haqqında xüsusi açıqlamalar tələb etmir.

İşdən çıxma müavinəti

Tanınma

- 143 Müəssisə, yalnız və yalnız aşağıdakılar ilə əlaqədar rəsmi öhdəliklərə malik olduğu təqdirdə, işdən çıxma müavinətlərini öhdəlik və xərc kimi tanımalıdır:
- işçi və ya işçilər qrupunun təqaüdə çıxma yaşına çatana qədər işdən çıxarılması; və ya
  - işçiyə öz istəyi ilə işdən çıxmaq təklifi ilə əlaqədar işdən çıxma müavinətinin ödənilməsi.
- 144 Müəssisə, işdən çıxma müavinətlərinin ödənilməsi üzrə rəsmi təfsilatlı plana malik olduğu və həmin planı öz istəyi ilə dayandırmaq real imkanına sahib olmadığı təqdirdə, rəsmi olaraq işdən çıxma müavinətlərini ödəməlidir. Təfsilatlı plana, ən azından aşağıdakılar daxil olmalıdır:
- işdən çıxarılması nəzərdə tutulan işçilərin yerləşməsi, funksiyaları və təqribi sayı;
  - hər ixtisas və ya vəzifə üzrə işdən çıxma müavinətləri; və
  - planın icra olunma vaxtı. Planın icrasına mümkün qədər tez başlanmalı, icranın müddəti isə plana əhəmiyyətli dəyişikliklərin edilməsi ehtimalının yaranmaması üçün mümkün qədər qısa olmalıdır.
- 145 Müəssisə qanunvericilik, işçilər və ya onların nümayəndələri ilə bağlanmış müqavilə və ya digər razılaşma, iş təcrübəsinə əsaslanan konstruktiv öhdəlik, adət və ya ədalətli davranmaq istəyinə əsasən, işçi işdən çıxarıldığı zaman ona ödəniş etməli (və ya hər hansı digər mükafatlandırma təmin etməli) ola bilər. Belə ödənişlər işdən çıxma müavinətləridir. İşdən çıxma müavinətləri adətən birdəfəlik ödənişlər şəklində həyata keçirilir, lakin bəzən aşağıdakıları daxil edə bilər:
- pensiyaların və ya əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı digər mükafatlandırmaların pensiya planı vasitəsilə ya da birbaşa olaraq artırılması; və
  - əgər işçi müəssisəyə iqtisadi səmərə gətirən xidmətləri artıq göstərmirsə, xüsusi olaraq müəyyən edilmiş dövrün sonuna qədər əmək haqqının ödənilməsi.
- 146 Bəzi işçi mükafatlandırmaları işdən çıxma səbəblərindən asılı olmayaraq ödənilməlidir. Belə mükafatlandırmaların ödənilməsi müəyyəndir (və zəmanətli pensiyaların alınması şərtlərinin yerinə yetirilməsindən, o cümlədən minimum xidmət müddətindən asılıdır), lakin onların ödənilmə müddəti qeyri- müəyyəndir. They are post-employment benefits, rather than termination benefits and an enterprise accounts for them as post-employment benefits. Bəzi müəssisələr işçinin öz xahişi ilə könüllü işdən çıxmasına görə (məhiyyət etibarilə bu, əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırma deyildir), müəssisənin tələbi ilə məcburi işdən çıxmaya görə nisbətən daha aşağı mükafatlandırma təmin edir. Məcburi işdən çıxma zamanı ödənilməli olan əlavə mükafatlandırma işdən çıxma müavinətidir.
- 147 İşdən çıxma müavinətləri müəssisəyə gələcək iqtisadi səmərələr təmin etmir və dərhal xərc kimi tanınmalıdır.
- 148 Müəssisə, işdən çıxma müavinətlərini tanıdığı halda, pensiya planı və ya digər işçi mükafatlandırmaları üzrə sekvestri də uçota almalı ola bilər

Qiymətləndirmə

- 149 İşdən çıxma müavinətinin balans hesabatı tarixindən sonra 12 aydan uzun müddət ərzində ödənilməli olduğu hallarda, onlar 83-cü maddədə göstərilən diskont dərəcəsi əsasında diskontlaşdırılmalıdır.
- 150 İşçilərə öz xahişi ilə işdən çıxma təklifi edildikdə, işdən çıxma müavinətlərinin qiymətləndirilməsi həmin təklifi qəbul edəcəyi gözlənilən işçilərin sayına əsaslanır.

Məlumatın açıqlanması

- 151 Öz xahişi ilə işdən çıxma təklifini qəbul edəcəyi gözlənilən işçilərin sayı qeyri-müəyyən olarsa, şərti öhdəlik mövcuddur. *"Qiymətləndirilmiş öhdəliklər, şərti öhdəliklər və şərti aktivlə üzrə"* 10 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartda tələb olunduğu kimi, öhdəliklərin yerinə yetirilməsi zamanı iqtisadi səmərələrin xaric olması ehtimalı müddət baxımından uzaq olmazsa, müəssisə şərti öhdəliklər haqqında məlumatı açıqlayır.
- 152 1 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartda tələb olunduğu kimi, müəssisə, xərc əhəmiyyətli olduğu halda onun məbləğini və xarakterini açıqlayır. İşdən çıxma müavinəti yuxarıdakı tələbin ödənilməsi üçün açıqlanmalı olan xərclərin yaranmasına səbəb ola bilər.
- 153 *"Əlaqəli tərəflər haqqında məlumatın açıqlanması üzrə"* 25 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartı ilə tələb olunduqda, müəssisə əsas idarəetmə personalı üçün işdən çıxma müavinətləri haqqında məlumatları açıqlayır

Keçid dövrünün şərtləri

- 154 Bu bölmə müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid uçotun keçid qaydasını müəyyən edir. Müəssisə, ilk dəfə olaraq bu standartı digər işçi mükafatlandırma üzrə qəbul etdiyi zaman, *"Uçot siyasətləri, uçot qiymətləndirmələrində dəyişikliklər və səhvlər üzrə"* 11 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartı tətbiq edir
- 155 Bu standartı ilk dəfə qəbul etdikdə, müəssisə, həmin tarixə müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid keçid öhdəliyini aşağıdakı şəkildə müəyyən etməlidir:
- (a) qəbul etmə tarixində öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri;
  - (b) çıxılın qəbul etmə tarixində hesabına öhdəliklərin birbaşa yerinə yetirilməsi olduğu balans hesabatı tarixində plan aktivlərinin ədalətli dəyəri (mövcuddursa);
  - (c) çıxılın 104-cü maddəyə uyğun olaraq sonrakı dövrlərdə tanınmalı olan hər hansı keçmiş xidmətlərin dəyəri.
- 156 Keçid öhdəliyinin dəyəri müəssisənin əvvəlki siyasətinə uyğun olaraq həmin tarixə tanınmalı olan öhdəliyin dəyərindən artıq olarsa, müəssisə, 58-ci maddəyə uyğun olaraq həmin artımın müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin bir hissəsi kimi tanınması üzrə dəyişilməz qərar verməlidir:
- (a) dərhal, 11 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq; və ya
  - (b) qəbul olunma tarixindən beş il ərzində xətti metod əsasında xərc olaraq. Müəssisə (b) bəndini seçərsə:

- (i) balans hesabatında tanınan hər hansı aktivin qiymətləndirilməsi zamanı 61-ci maddənin (b) bəndində göstərilən məhdudluğu tətbiq etməli;
- (ii) hər balans hesabatı tarixində: (1) tanınmamış qalan artım məbləğini; və (2) cari dövrdə tanınan məbləği açıqlamalı;
- (iii) sonrakı aktuar mənfəətlərin (lakin keçmiş xidmətlərin mənfəətini deyil) tanınmasını aşağıdakı şəkildə məhdudlaşdırmalı: əgər aktuar mənfəət 96-cı və 97-ci maddələrə əsasən tanınmalı olarsa, müəssisə aktuar mənfəəti yalnız tanınmamış məcmu xalis aktuar mənfəətin (həmin aktuar mənfəətin tanınmasına qədər) keçid öhdəliyinin tanınmamış hissəsindən artıq olduğu dərəcədə tanınmalıdır; və
- (iv) tanınmamış keçid öhdəliyinin müvafiq hissəsini plan üzrə son hesablaşma və ya sekvestr üzrə sonrakı mənfəət və zərərlərin müəyyən olunmasına daxil etməlidir.

Keçid öhdəliyinin dəyəri müəssisənin əvvəlki siyasətinə uyğun olaraq həmin tarixə tanınmalı olan öhdəliyin dəyərindən aşağı olarsa, müəssisə, həmin azalmanı 11 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq dərhal tanınmalıdır

- 157 Bu standartın ilk dəfə qəbul olunması zamanı, uçot siyasətində dəyişikliyin təsiri əvvəlki dövrlərdə yaranan bütün aktuar mənfəət və zərərləri (hətta onlar 96-cı maddədə göstərilən 10%-lik "dəhliz" sərhədləri çərçivəsində olarsa) daxil edir.

Qüvvəyə minmə tarixi

- 158 Bu Standart Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin müvafiq nömrəli əmri ilə qüvvəyə minir.